Index Capitulorum Libri III. Decretalium.

Pervenit, *de fidejuſſor.* 2. 22. 217
Pervenit, *de cenſib. exact.* 5. 39. 439
Pervenit, *de immunit. Eccleſiar.* 2. 49. 538
Placet, *de converſione conjugator.* 12. 32. 379
Placuit, *de empt. & vend.* 1. 17. 164
Porrectum, *de regular.* 13. 31. 360
Poſſeſſiones, *de reb. Eccleſ. alien. vel non.* 10. 13. 149
Poſt electionem, *de conceſſ. præb.* 7. 8. 115
Poſtulaſti, *de regular.* 21. 31. 368
Poſtulaſti, *de jurepatr.* 30. 38. 435
Poſtulaſtis, *de conceſſ. præbend.* 15. 8. 120
Poſtulaſtis, *de vot. & vot. red.* 11. 34. 396
Potuit, *de locat. & cond.* 4. 18. 181
Præterea, *de præb. & dignitat.* 14. 5. 81
Præterea, *de converſion. conjugator.* 1. 32. 371
Præterea, *de jurepatr.* 4. 38. 420
Præterea, *de jurepatr.* 23. 38. 429
Præterea, *de cenſib.* 8. 39. 443
Precariæ, *de præcar.* 1. 14. 151
Precarium, *de precar.* 3. 14. 155
Presbyter, *de pecul. cler.* 2. 25. 243
Presbyter, *de celebrat. Miſſar.* 1. 41. 470
Presbyterum, *de cleric. ægrotant.* 2. 6. 102
Procurationes, *de cenſib.* 23. 39. 454
Prohibemus, *de decim.* 19. 30. 334
Prohibemus, *de cenſib.* 7. 39. 442
Pro illorum, *de præbend. & dign.* 22. 5. 88
Propoſuit, *de conceſſ. præb.* 4. 8 112
Propter ejus, *de donat.* 10. 24. 241
Propter ſterilitatem, *de locat. & cond.* 3. 18. 178
Propoſuiſti, *de conſecrat. Eccleſ.* 4. 40. 463
Providendum, *ne cler. vel monach.* 1. 50. 554
Prudentes, *de donat.* 1. 24. 233

Q

Quæcumque, *de jurepatronat.* 2. 38. 416
Quæſitum eſt, *de cohab. cler. & mul.* 10. 2. 44
Quæſitum, *de rer. permutatione.* 5. 19. 187
Quæſivit, *de his quæ fiunt a major.* 2. 11. 132
Qualiter, *de cleric. non reſidentib.* 9. 4. 63
Quamvis grave, *de decimis*, 17. 30. 333
Quamvis, *de jurepatr.* 8. 38. 424
Quanto, *de his quæ fiunt a Prælat.* 5. 10. 127
Quanto, *de cenſib.* 16. 39. 447
Querimonia, *de jurepatr.* 9. 38. 424
Quia clerici, *de jurepatr.* 6. 38. 423
Quia diverſitatem, *de conceſſ. præb.* 5. 8. 113
Quia in tantum, *de præb. & dignit.* 5. 5. 76
Quia ingredientibus, *de teſtam.* 2. 26. 248
Quia nonnulli, *de cler. non reſident.* 3. 4. 56
Quia nos, *de teſtam.* 9. 26. 263
Quia plerique, *de immun. Eccl.* 8. 49. 542
Quicumque, *de Eccleſiis ædificand.* 1. 48. 530
Quicumque, *de Eccleſ. ædif.* 4. 48. 535
Quidam, *de converſione conjugat.* 3. 32. 375
Quidam, *de celebr. Miſſ.* 2. 41. 474
Qui in vivorum, *de conceſſ. præbend.* 1. 8. 109
Qui res, *de reb. Eccl. alien. vel non* 2. 13. 138
Quod autem, *de jurepatr.* 5. 38. 422
Quod Dei timorem, *de ſtatu monach.* 5. 35. 401
Quod in dubiis, *de conſecr. Eccleſ.* 3. 40. 462
Quod quibuſdam, *de fidejuſſ.* 4. 22. 221
Quod ſuper his, *de vot. & vot. red.* 8. 34. 394
Quod te, *de cler. conjug.* 3. 3 50
Quoniam, *de vit. & honeſt. clericor.* 9. 1. 17
Quoniam, *de decim.* 13. 30. 330
Quoniam, *de jurepatr.* 3. 38. 420
Quorundam, *de teſtam.* 1. 26. 246

R

Raynaldus, *de teſtam.* 18. 26. 283
Raynuntius, *de teſtam.* 16. 26. 276
Recolentes, *de ſtatu monach.* 3. 35. 398
Referente, *de præb. & dign.* 7. 5. 76
Relatum, *de cleric. non reſidentib.* 4. 4. 56
Relatum, *de præb. & dign.* 9. 5. 78
Relatum, *de conceſſ. præb.* 3. 8. 111
Relatum, *de teſtam.* 11. 26. 263
Relatum, *de teſtam.* 12. 26. 267
Relatum, *de ſepul.* 2. 28. 204
Relatum, *de jurepatr.* 21. 38. 428
Relatum, *ne clerici, vel monach.* 7. 50. 563
Relinqui, *de cuſtodia Eucbariſt.* 2. 44. 515
Requiſiſti, *de teſtam.* 15. 26. 275

S

Sacerdotibus, *ne cler. vel monach.* 2. 50. 556
Sacris eſt, *de ſepult.* 12. 28. 305
Sancitum, *de cenſib.* 1. 39. 435.
Sane, *de cler. conjug.* 2. 3. 50
Sane Sacerdotes, *de cler. conjug.* 4. 3. *ibid.*
Sane, *de regul.* 10. 31. 357
Sane, *de converſ. conjug.* 6. 32. 376
Sane, *de celeb. Miſſ.* 10. 41. 489
Scientes, *de cenſib.* 3. 39. 438
Scripturæ, *de vot. & vot. redempt.* 4. 34. 389
Secundum, *ne cler. vel monach.* 6. 50. 561
Sed & hoc, *de ſucceſſ. ab inteſt.* 1. 27. 285
Sed nec, *ne cler. vel monach.* 4. 50. 559
Sententiam, *ne cleric. vel monach.* 9. 50. 564
Si autem, *de cohab. cler. & mul.* 6. 2. 39
Sicut ad, *de cohab. cleric. & mulier.* 4. 2. *ibid.*
Sicut nobis, *de regul.* 17. 31. 364
Sicut regiminis, *de regul.* 6. 31. 353
Sicut te, *ne cler. vel monach.* 8. 50. 564
Sicut tenor, *de regul.* 15. 31. 362
Si Eccleſia, *de conſecr. Eccleſ.* 10. 40. 470
Si Epiſcopus, *de paroch.* 1. 29. 312
Significante, *de pignor.* 7. 21. 208
Significaſti, *de jurepatr.* 18. 38. 427
Significatum, *de præbend. & dign.* 11. 5. 79
Significatum, *de regul.* 11. 31. 357
Significavit, *de paroch.* 5. 29. 317
Significavit, *de converſ. conjug.* 18. 32. 382
Significavit, *de cenſib.* 13. 39. 446
Si hæredes, *de teſtam.* 6. 26. 259
Si Princeps, *de rer. permutatione.* 1. 19. 184
Si qui, *de cler. conjug.* 1. 3. 45
Si quis, *de vit. & honeſt. cler.* 4. 1. 7
Si quis ante, *de regul.* 2. 31. 347
Si quis presbyterorum, *de reb. Eccl. alien.* 6. 13. 146
Si quis ſane, *de pecul. cler.* 5. 25. 244
Si quis puerum, *de bapt.* 1. 42. 497
Si quis presbyter, *de presbyt. nondum bapt.* 1. 43. 497
Si quiſpiam, *de cohab. cler. & mul.* 2. 2. 38
Si quorundam, *de ſolut.* 2. 23. 224
Si vero, *de jurepat.* 12. 38. 426
Si venditori, *de empt. & vend.* 7. 17. 173
Sopitæ, *de cenſib.* 14. 39. 446
Statuimus, *de regul.* 23. 31. 368
Statuimus, *de cuſtodia Eucbar.* 1. 44. 511
Suggeſtum, *de decim.* 9. 30. 328
Suggeſtum, *de jurepatr.* 20. 38. 428
Super eo, *de cohab. cler. & mul.* 5. 2. 39
Super eo, *de paroc.* 4. 29. 317
Super eo, *de regul.* 9. 31. 355
Super eo, *de cenſib.* 22. 39. 469
Super inordinata, *de præb. & dign.* 35 5. 99
Super quodam, *de ſtatu monach.* 4. 35. 399
Super ſpecula, *ne cler. vel monach.* 10. 50. 565

T

Te referente, *de celebr. Miſſar.* 12 41. 491
Theodoſius, *de ſtatu monachor.* 1. 35. 396
Tranſmiſſæ, *de jurepatron.* 31 38. 435
Tuæ fraternitatis, *de cleric. non reſid.* 12 4. 65
Tuæ fraternitatis, *de præb. & dign.* 20 5. 85
Tua fraternitas, *de conſecr. Eccleſ.* 2 40 462
Tua nobis, *de teſtam.* 17 26. 282
Tua nobis, *de decim.* 25 30. 338
Tua nos, *de cohab. cler. & mul.* 8 2. 44
Tua nos, *de cler. ægrot.* 4 6. 102
Tua nos, *de Eccl. ædif.* 6 48. 535
Tua nuper, *de his, quæ fiunt a Prælat.* 8 10. 129
Tuis quæſtionibus, *de præb. & dign.* 23 5. 89

V

Vacante, *de præb. & dign.* 26 5. 91
Venerabilis, *de præb. & dign.* 37 5. 100
Venerabili, *de cenſib.* 24 39. 454
Veniens, *de regular.* 19 31. 367
Veniens, *de converſ. conjugator.* 16 32. 380
Veniens, *de presbyt. nondum bapt.* 3 43. 509
Venientis, *de vot. & vot. red.* 2 34. 387
Verum, *de converſ. conjugator.* 2 32. 373
Veſtra devotio, *de cohab. cler. & mul.* 7 2. 43
Veſtra nobis, *de locat. & cond.* 1 18. 178
Vidua, *de regular.* 4 31. 350
Volens, *de purif. poſt part.* 1 47. 528
Ut clerici, *de regular.* 3 31. 350
Ut clericorum, *de vit. & honeſt. cler.* 13 1. 26
Ut commutationes, *de rer. permut.* 2 19. 184
Ut conſultationi, *de cler. conjug.* 10 3. 53
Ut in domibus, *de immunit. Eccl.* 1 49. 535
Ut laici, *de vit. & hon. cleric.* 1 1. 1
Ut noſtrum, *ut eccl. benef.* 1 12. 135
Ut nullus, *de præb. & dign.* 1 5. 67
Ut nullus, *de pignor.* 1 21. 193
Ut quiſque, *de vit. & hon. cler.* 3 1. 6
Ut ſuper, *de reb. Eccl. alien. vel. non.* 8 13. 147
Ut unuſquiſque, *de pecul. cleric.* 3 25. 243
Uxoratum, *de converſ. conjugator.* 8 32. 378

D.D. EMA-

D. D. EMANUELIS GONZALEZ TELLEZ COMMENTARIA

In Librum Tertium Decretalium.

GREGORII IX.

TITULUS PRIMUS

De vita, & honeſtate Clericorum.

CAPUT PRIMUM.

Ex Concilio a *Moguntino.*

UT Laici ſecus *b* altare, quando ſacra *c* myſteria celebrantur, ſtare, vel ſedere inter clericos non præſumant; ſed pars illa, quæ *d* cancellis ab altari dividitur, tantum *e* pſallentibus pateat clericis; ad *f* orandum vero, & communicandum, laicis, & feminis (ſicut mos eſt) pateant ſancta *g* ſanctorum.

NOTÆ.

1 a *Moguntino.*) In prima collectione, *ſub hoc titul. c.* 1. tribuitur textus hic Concilio Africano: a Decretiſtis vero, Ivone Carnot. *part.* 2. *Decreti, c.* 137. Barchardo *l.* 3. *Decreti, cap.* 102. citatur ex Concilio Moguntino; ſed cum in Conciliis excuſis a Surio non reperiatur, Paz *in repet. ad textum in c. Miſſum, de conſuet. diſt.* 1. *n.* 49. Cenedus *ad Decret. collect.* 45. *n.* 1. Barb. *in præſenti, n.* 1. & Garanna *n.* 3. exiſtimarunt verba hujus textus eſſe Concilii Turonenſis 2. in cujus canone 4. leguntur ſimilia verba. Sed licet in quatuor Conciliis Moguntinis editis a Surio, & Binio non reperiantur in præſenti a Raymundo compilata, credo tamen eſſe alicujus Concilii Moguntini ex jam excuſis, temporumque injuria omiſſa, vel neglecta fuiſſe verba hujus textus, vel in eis referri canonem Concilii Moguntini longe celeberrimi, quod anno Chriſti 847. celebratum fuit, ubi plura ad decorem Eccleſiaſtici Ordinis ſtatuta fuerunt, teſte Abbate Trithemio *in chronico monaſterii Hirſaugienſis*, quod hactenus editum non eſſe, nec ad Surii manus perveniſſe, ipſe conqueritur *tom.* 2. *Concil. pag.* 428. Juvatur hæc conjectura, tum ex eo, quia veteribus Decretiſtis tribuitur textus hic Concil. Mogunt. tum quia inter capitularia Caroli, cujus tempore priora Concilia Moguntina edita fuerunt, reperitur hic textus *lib.* 3. *c.* 203. in hæc verba: "Ut laici ſecus altare, in quo ſancta myſteria celebrantur, inter clericos, tam ad vigilias, quam ad Miſſas ſtare penitus non præſumant; ſed pars illa, quæ a cancellis verſus altare dividitur, choris tantum pſallentium pateat clericorum: ad adorandum vero, & communicandum, laicis, & feminis, ſicut mos eſt, pateant ſancta ſanctorum."

2 b *Altare.*) Quia plerumque in una Eccleſia olim plura altaria erigebantur, ut probat Baronius *tom.* 1. *an.* 57. Unde tredecim in una Eccleſia altaria erecta fuiſſe, refert D. Gregorius *lib.* 10. *in diſt.* 14. *epiſt.* 5. ideo PP. Concilii Moguntini ut facilius exprimerent de quo altari agebant, adjecerunt ea verba: *In quo ſacra myſteria.*

3 c *Sacra myſteria.*) In Conc. Turon. 2. *can.* 4. & Capit. Caroli additur, *tam ad vigilias, quam ad Miſſas*; & recte, ut explicetur quid per ſacra myſteria PP. intellexerint. De vigiliis, & quomodo primis Eccleſiæ ſæculis in Eccleſia tenerentur, tam a clericis, quam a laicis, plura congeſſi *in can.* 36. *Concil. Illiber.*

4 d *Cancellis.*) Cancellis non ſolum dividebantur veſtibula ædium, *l. cætera* 43. *§. ſed ſi cancelli, ff. de legat.* 1. *l. nam etſi* 9. *§. ſi tamen, ff. quod vi aut clam, c. Guilliſarius* 3. 23. 9. 4. *l.* 3. *C. de offic. diverſ. judic. l.* 1. *C. de off. Rector. provinc. in Theod.* ex D. Iſidoro, Tacito, & Marcellino probat Savarus *ad Sidonium l.* 1. *ep.* 2. ibi: *Excluſa velis, incluſa cancellis*; verum & ſacræ ædes Eccleſiæ; Germanus Epiſcopus CP. *hiſt. Eccl. p.* 143. ibi: *Cancelli locum orationi deſignant, quouſque extrinſecus populus accedit: intrinſecus autem ſunt ſancta ſanctorum ſolis Sacerdotibus pervia.* Refert Frid. Lindemb. *in gloſſar. verbo Cancelli*: illuſtrat Leo Allacius *de templis Græc. ep.* 1. *n.* 11. ubi docet, locum illum cancellis incluſum ſacrum eſſe, ac venerandum, clericis tantum permiſſum; viris ſæcularibus raro, feminis nunquam penetrabilem. Quod & probatur *ex cap. non oportet* 23. *c. non oportet* 30. 23. *diſt.* & late probant Lantdmet. *lib.* 2. *de veteri cleric. mon. c.* 6. *&* 40. Gibalinus *de clauſur. diſquiſit.* 1. *cap.* 1. *§.* 3. *n.* 9. Mentio etiam cancellorum extat in Synodo Chalced. & Euſeb. *l.* 10. *hiſt. Eccl. c.* 4. loquens de ſtructura Baſilicæ Tyri a Paulino Tyriorum Epiſcopo dedicata, ait: Locus ſanctuarii in ſpeciem quadratam columnis ſublimibus eſt undequaque circumſeptus, quarum media intervalla interſtitiis ligno inſtar retis, aut tranſennæ cancellatis, in mediocrem, & æquabilem longitudinem porrectis circumcluſa."

e *Pſallentibus.*) De quibus infra agemus *c.* 3. & *in c.* 1. *de celebrat. Miſſar.*

5 f *Ad orandum vero, & communicandum.*) Hæc verba difficillima ſunt, & miror omnes repetentes intacta prætermiſiſſe; nam ſi in principio hujus textus inhibetur laicis intra cancellos ſtare, quomodo hic permittitur ad orandum ſancta ſanctorum ingredi? Siquidem fideles laici ſemper orationis cauſa in Eccleſia conveniunt. Igitur ſi ad orandum poſſint ingredi

ſan-

ſancta ſanctorum, nullus eſt caſus in quo clerici intra cancellos, laici extra conſiſtant. Deinde difficilius eſt, quod conceditur laicis ſequenti verbo, *ad communicandum*; ubi docetur, fideles laicos ad communicandum poſſe accedere ad ſancta ſanctorum; cum notum ſit, tam ex veteribus, quam recentioribus Eccleſiæ canonibus, clericos intra chorum, laicos extra communicare debere. Synod. Laodic. *can.* 19. ibi: " Solis autem miniſtris altaris liceat ingredi ad altare, & ibidem communicare. Conc. Tolet. 4. *can.* 18. Sacerdotes, & Levitæ ante altare communicent in choro, extra chorum populus. Conc. Brach. 1. *can.* 13. Item placuit, ut intra ſanctuarium altaris ingredi ad communicandum non liceat laicis viris, vel mulieribus, niſi tantum clericis, ſicut & antiquis canonibus ſtatutum eſt; " ubi notarunt Loayſa, & Coriolanus: unde redigi clericum, & damnari ad communionem laicam, nonnulli exiſtimarunt eſſe, clericos communicare cum laicis extra cancellos, ut notavi *in cap. 2. de elect.* Igitur non recte, & minus conſequenter Patres Concilii Mogunt. dum in principio hujus textus prohibent laicis ſtare, aut ſedere cum clericis intra cancellos, illis permittunt in fine ad orandum, & communicandum ſancta ſanctorum ingredi. Quam difficultatem ſicut nullus agnovit, ita & nullus diſſolvit; ut autem illis ſatisfaciamus, & verum ſenſum præſentis canonis reddamus, ſciendum eſt, apud veteres Decretiſtas, Carnotenſem, & Burchardum ubi proxime, legi canonem hunc ita, *Ad orandum, & communicandum*; in hac autem collectione, & in prima habetur, *Ad orandum*; errore nato ex more antiquariorum notiſſimo, non geminandi eamdem litteram ſeu dictionem, non modo in Pandectis Florentinis, ſed aliis bonæ notæ Auctoribus; hinc illud Virgilii Æneidos 7. *Mœni Abellæ*, ex quo factum poſtea; *mœnia Bellæ*, ut habent editiones quędam, pro *mœnia Abellæ*. Sic etiam in pręſenti ſcriptum fuit, *ad orandum*, pro *ad adorandum*, ut notavit Fabrotus in pręſenti; quod mendi genus ex eo irrepſit in libris antiquis, quia veteres non geminabant litteram, ſed ſicilicos ſupra ponebant, ut ea nota lector admoneretur, duplicandam eſſe litteram; cujus rei ignoratione vitia quamplurima in Pandectis reſederunt. Similis mendi veſtigia plura extant in Pandectis Florent. litteræ geminandæ, ut *in l. librorum* 52. *§. penult. ff. de legat.* 3. ibi: " Dactyliothecam eam, *pro* Dactyliothecam meam: *& in l. ſi duobus* 6. *ff. de diverſ. tempor. pro illis verbis*: Si duobus eamdem rem ſeparatim vendiderim, ea poſſeſſio, *legendum eſt*, vendiderim, mea poſſeſſio, teſte Cujac. *lib. 5. obſ. c. ult.* & *in l. inter* 28. *ff. de donat. cauſ. mort. pro illis verbis*: Quod præſens præſenti dat a mortis cauſa capi intelligitur; *legendum eſt*, at mortis cauſa capi intelligitur: *& in l. in teſtamento* 27. *ff. de condit. & demonſtr. pro*, Non tum eſſet; *reponendum eſt*, non notum eſſet; *in novella Majorani illa verba*: Ut parum aliquid reparetur, magna diruuntur; *legenda eſſe*, ut parvum aliquid reparetur, notavit Rodulf. Forn. *lib. 2. rer. quotid. c. 1. qui cum geminatione, ſeu repetitione litteræ* i, *exponit textus in l. teſtamento* 51. *ff. de de manum. teſtam. l. ſpecies* 15. *ff. de aur. & arg. ubi pro* ejus eſt; *reponit*, ei jus eſt: *& in l.* 24. *ff. de ſervit. urban.* pro, *adici*, legit, *adjici*: & *in rubr. C. de receptis arbitris*, probat legendum eſſe *arbitriis*. Dictionis geminandæ veſtigia extant *in l. 2. ff. de ſtipul. ſerv.* ubi legitur: Servus communis ipſe ſibi: *cum legendum ſit*, ipſe ſe ſibi ſtipulari non poteſt: *& in l. ſed ædes* 19. *§. ſi inquilinus, ff. locati: legitur*: Arcam æratam; *cum legendum ſit*, arcam cameratam; *& in l. 3. C. de hæred. inſt. pro illis verbis*: Poſt mortem autem teſtatoris Julianum; *lege debet*, teſtatoris ſi Julianum, *& in l. 1. ff. de milit. teſt.* ibi: Faciant igitur teſtamenta quomodo volent: *pro*, quoquo modo volent: *& in l. ſcilicet* 12. *ff. de offic. Præſid. pro*: Non tamen ſpectandum eſt; *repone*, non tamen tam ſpectandum eſt: *& in l. divortio* 8. *§. ſi vir, ff. ſolut. matr. ubi legitur*: Marmor quod ceſſum, nec portatum eſt mariti; *lege*, exportatum eſt mariti: *& in l. ſed etſi* 1. *§. penult. ff. de jurej. ubi legitur*: Tuque cœpiſſes petere a me: *reponendum eſt*, petere eam a me: " & plura ſacræ Paginæ loca ita leviter reſtituit Theophil. *t. 11. tr. 1. in minutalia ſacra*. Proſequitur alia Forner. *d. lib. 2. c. 2.* Sic ergo non violenter legimus in præſenti *ad orandum*; pro *ad adorandum*; ut etiam Ant. Auguſt. *lib. 4. emendat. c.* 8. quem ſequuntur Gothofr. ibi, & Iranz. *de poteſt. conſid.* 82. *n.* 2. Alium etiam helleniſmum agnovit idem Ant. Auguſt. in eadem lege *pro hærede* 20. *§. fin.* in illis verbis: *Hæc enim actio pœnam, & vindictam, quam rei perſecutionem continet*, ideſt, *potius quam*. Nec neceſſe fuit prædictum verbum adjicere in vulgaris libris. Per contrarium contraria elegantia Jureconſultos nonnunquam uſos cerno; nam *in l. 1. §. 1. ff. de ſuperfic.* ſic ſcribit Ulpianus: *Quia melius eſt poſſidere potius quam in perſonam experiri*; ubi alii expungerent verbum *potius*. Sic & Paulus *in l. in fraudem* 45. *§. ejus 2. de jure fiſci*, ita ſcripſit: " Ejus bona qui ſibi mortem conſcivit, non ante ad fiſcum coguntur, quam prius conſtiterit, cujus criminis gratia manus ſibi intulerit; " ubi expungere poſſet, etiam qui elegantiæ Jureconſultorum expers eſſet, verbum *prius*. Etiam *in l. ſi plures 6. §. ſi arbor 2. ff. arborum furtim cæſarum*, legitur *ejus*, *pro ei jus*, ut notavit ibi Gothofredus: habuit tamen notam ſuppreſſo nomine a Briſſonio *lib. ſingul. pererg. in fine*, ubi alios textus, aliaque exempla adducit. Ex eodem etiam priſco ſcribendi genere, coaleſcentibus in unum extremis dictionum antecedentium & primis ſequentium ſyllabis, unum plerumque verbum duorum vice fungebatur. Emendat textum *in l. 2. §. 1. ff. de rebus cred.* Gothofr. *in opuſc. tr. de functione in mutuo*, qui pro illis, *quam ſpecie*, reponit, *æquam ſpecie*; in quo textu etiam ex helleniſmo ſupplent dictionem, *potius*, Gothofr. ibi, Ramirez de Prado, *in Pentecont. c.* 30. etiam alios helleniſmos reperio *in l. pro hærede 20. ff. de acquir. hæred.* ubi in illis verbis: *Non eſſe facti, quam animi*, helleniſmi figuram per quam vox *tam*, omiſſa ſuppletur, agnovit Ant. Aug. *l. 4. emend. c.* 8. quem ſequuntur Gothofr. ibi, & Iranzo *de poteſt. conſider.* 82. *n.* 2.

6 Deinde obſervandum eſt, primis Eccleſiæ ſæculis, ad ſimilitudinem veli, quod in templo Hieroſolymitano poſitum erat ad ſegregandum populum a Sacerdotibus, ut refert D. Hieron. *ep.* 150. quod ſciſſum fuit in duas partes hora, qua Dominus noſter Patri ſuo ſpiritum tradidit, ut refert Baronius *t. 1. anno* 34. fuiſſe etiam in Eccleſiis velum appenſum ad cancellos ſacrarii, ſeu chori, ubi erant clerici. Sanctus Dionyſ. *in ep. ad Demophilum*, ibi: " Procedenteſque benevole ad ea loca, quæ ſunt extra vela divina. *P. Bleſenſis ſerm.* 11. in Quadrag. ibi: Interponitur velum inter pſallentes, & populum, alterius quidem & gratia ſignificationis, ſed ad hoc tamen, ut laſciviam tollat oculorum. D. Greg. *lib. 3. ep.* 30. ad Conſtantiam, & in Sacram. ibi: Deinde pergunt ad altare, ubi condemnandæ ſunt, & extenſo velo inter eos & populum, &c. " Illuſtrant Menardus ibi, & Coriolanus *in dict. can. 13. Conc. Brachar.* Velum hoc ab ea parte Miſſæ, cum lectis Epiſtola, & Evangeliis clamat Sacerdos, *oremus*, trahebatur, ut populo ad orandum, & poſtea communicandum paterent ſancta ſanctorum. D. Joann. Chryſ. *ſerm. 3. in ep. ad Epheſios*, ibi: " Cum audieris, Oremus communiter, & vela trahi videris. Et homilia 61. ad populum: Cum vela videris retrahi, tunc ſupernum cælum aperiri cogita, & Angelos deſcendere. " Unde apparet, ni fallor, verus ſenſus præſentis canonis. Prohibent in eo Patres, ne laici ſecus altare, dum ſacra myſteria celebrantur, intra cancellos cum clericis pſallentibus ſtare, aut ſedere audeant; ad adorandum vero Corpus Domini, & communicandum ſinunt, ut reſerato velo pateant ſancta ſanctorum: non ajunt Patres, ad adorandum, & communicandum laici ingrediantur intra ſancta ſanctorum, quod jam prohibitum erat; ſed ut illis ad adorandum, & communicandum pateant ſancta ſanctorum, ideſt reſerato velo, quod erat inter chorum, & populum, ſancta ſanctorum pateſiant; non vero quia ad communicandum ingrederentur intra cancellos, ſed extra corpus Domini ſumebant. Patebant ergo ſancta ſanctorum laicis non eo acceſſuris; ſed ea conſpecturis, ut præſentit Lantdmet. *lib. 2. de veter. mon. c.* 40.

7 g *Sancta ſanctorum.*) Formam veterum Eccleſiarum ſimilem fuiſſe templo Salomonico probarunt Lantdmet. *lib. 2. de veteri mon. c. 59. per tot.* Germonius *lib. 3. de ſacr. imunit. c. 5. n.* 21. Unde ſicut pars illa ſacratior, ubi arca fœderis ſervabatur, dicebatur ſancta ſanctorum, *Exodi c. 5. & 27.* ubi Pontifex tantum ingrediebatur ſemel dumtaxat in anno, die videlicet expiationis, *Levit. c.* 16. D. Paulus ad Hebræos *cap.* 9. ex Beda, Abulenſi, & aliis probant Spondanus *in annal. ſacris anno mundi* 2544. *n.* 62. Cochier *in face hiſt. lib. 1. cap.* 23. ita pars illa Eccleſiæ apud Chriſtianos ſanctior, ſacratiorque dicta fuit ſancta ſanctorum. Euſebius *in Cantica*: poſt ſancta ſanctorum non erat interior locus, quia loca illa maxime ſancta erant; & ut Cantica canticorum dicuntur, quæ ſunt præſtantiſſima cantica; ſic Dominus dicitur Sanctus ſanctorum *in cap. 9. Danielis*: notarunt Cujacius, & Fabrotus *in præſenti*, Leo Allacius *epiſt. 1. de temp. Græc.* ubi veterem, & novam templorum formam tradit.

COMMENTARIUM.

8 Concluſio traditur, & probatur.

EX hoc canone talis deducitur a repetentibus aſſertio: " Laici intra cancellos cum clericis ſedere non debent, aut ſtare. Probant eam textus *in c. nulli, c. pervenit, c. ſacerdotum, de conſecr. diſt.* 2. D. Clemens *lib. 2. conſtit. c.* 57. Ut laici in altera parte decenter, & quiete ſedeant: Synodus Laod. *can.* 19. ibi: Solis miniſterio ſacro deditis ad altare ingredi, & communicare ibidem licet. Et *can.* 44. ibi, Non oportet mulieres ingredi ad altare. Brachar. 1. *in d. can.* 13. Tolet. 4. *can.* 17. Sacerdotes, & Levitæ ante altare communicent, in choro Clerus, extra chorum populus. Conc. Trul. *can.* 69. Nemini laico licet intra ſacrum altare ingredi. Nannetenſe *can.* 3. Hoc ſecundum auctoritatem canonum modis omnibus prohibendum, ut nulla femina ad altare præſumat accedere, aut presbytero miniſtrare, aut infra cancellos ſtare, aut ſedere. " Pariſienſe ſub Lothario *can.* 45. Theodulf. *ad presb. Aurel. c.* 6. Heraldus Epiſc. Turon. *in ſuis capit. c.* 28. ibi: *Ut laici infra cancellos non ſtent*. Agathenſe *c.* 66. Turon. 2. *c.* 3. Synodus 6. in Trul. *can.* 66. Colonienſe 3. *can.* 31. " Antiquiſſimis canonibus in pleriſque etiam Conciliis ſancitum eſt, ne laici ſecus altare inter clericos miniſtrent, neve licentiam habeant ingrediendi in ſacrarium. " In canonibus editis ſub Edgaro Rege Angliæ, *n.* 44. legitur: " Docemus etiam, ut altari mulier non appropinquet, dum Miſſa celebratur. *In Capit. Caroli l. 7. c. 29. legitur*: Nulla femina ad altare præſumat accedere, vel intra cancellos ſtare, vel ſedere. " De Pontifice Bonifacio II. refert Polonus in ejus vita: " Hic conſtituit, ſeu potius conſtitutum innovavit, ut clerici ſint a laicis ſeparati in celebratione Miſſarum, " Illuſtrant ultra congeſtos in præſenti a Barboſa, & Garanna, idem Barboſa *lib. 1. juris Eccl. c. 38. n.* 16. Nicolaus Lemaiſtre in confutatione Sorbon. *1. p. c.* 2. & *l. 1. de monachis, c. fin. in princ.* Prias *de cærem. Baptiſm. c. 4. in fine*, Cironius *ad tit. de Baptiſm.* Claudius Eſpenceus *l. 1. de adorat. Euchariſtiæ, c.* 18. Herrera *lib. 1. del officio divino, epit. 10. & 11.* Suar. *de Sacram. q. 83. diſp. 81. ſect. 8. art.* 3. Coriolan. *in chron. an.* 93. Vicecomes *de Miſſæ ritibus volum. 3. lib. 2. c.* 33. Fornerius *lib. 3. ſelect. c.* 17. Anton. Auguſtinus *in epit. jur. lib. 13. tit. 13.*

tit. 13. Petrus Greg. *l. 2. Synt. c. 2. n. 10.* & *l. 1. partit. tit. 21. c. 4.* & *l. 7. de Republica, c. 11. n.* 29. Lantdmet. *l. 2. de veteri mon. c.* 6. Creſpetius *in ſumma, verbo Laicus* 1. Loayſa & Coriol. *in can. 13. Concil. Brach.* 1. Balſamon & Zonaras *d. can. 69. Synodi 6. in Trul.* Fabrotus & Cujac. *in præſenti*, Boet. Epon. *p. 1. qq. heroic. ad hunc textum*, Buleng. *ad Caſaub. diatrib. 3. cap. 43. fol.* 110. Frances *de Eccl. Cathedr. c.* 5. Alteſſerra *de dubib. c.* 17. Theophilus Raynaud. *tom. 12. de ſobria frequent. mulier. fol.* 293. & *tom. 15. in heteroc. ſpirit. p. 1. punct. 4. fol.* 129. Franc. Florens *in præſenti*. Illuſtrant hunc canonem Alteſſerra *l. 6. diſſert. c.* 28. Chriſtian. Lupus *in can. 69. Synodi ſextæ*.

9 Impugnatur prædicta aſſertio.

Sed pro dubitandi ratione in præſentem aſſertionem ita inſurgo: Vix aliquam inter clerum, & populum olim fuiſſe differentiam, præter offerendi auctoritatem, conſtat ex Tertull. *de Monog. c.* 11. ibi: " Cum extollimus, & inflamur adverſus clerum, tunc unum omnes ſumus, tunc omnes ſacerdotes, quia ſacerdotes nos Deo, & Patri fecit. „ Quare plerumque ab Apoſtolis, & ſanctis Patribus laici ipſi, ſacerdotes dicuntur & clerici. D. Petrus *ep. 1. c. 5. v. 3. Neque ut dominantes in cleris*; ideſt, populo Chriſtiano. „ D. Auguſt. *de civ. Dei l. 20. c.* 10. " Sicut omnes Chriſtianos propter myſticum Chriſma; ſic omnes ſacerdotes, quoniam ſunt membra unius ſacerdotis. „ D. Hieron. adverſus Luciferianos, ibi: " Deponant ſacerdotium laici, & ego veniam pœnitenti; ſcriptum eſt enim, Regnum quippe nos & ſacerdotes Deo Patri ſuo fecit. „ S. Leo *ſerm. 3. in anniverſ. aſſumpt. ſuæ*; " Omnes Chriſto regeneratos crucis ſignum efficit Reges; ſancti vero Spiritus unctio efficit ſacerdotes. „ Igitur in Eccleſia præcipue dum ſacra myſteria celebrantur, nulla debet dari diſcretio Cleri, & populi. Augetur primo hæc dubitandi ratio ex eo, nam olim in Eccleſia promiſcue pſallebant Clerus, & populus. D. Baſil. *ep.* 63. " Domum orationis populus petit, & facta ad Deum confeſſione, tandem ab oratione ſurgentes, ad pſalmodiam inſtituuntur. „ Cujas communis pſalmodiæ utilitatem expreſſerunt D. Aug. *in prolog. comment. in pſalm.* " Quod conjunctionem quandam perſonantia vocis efficiat, & diverſum populum unius chori per concordiam conſona modulatione conſociet. Quis enim non remittat ei, cum quo una ad Deum vocem emiſerit? Magnum plane unitatis vinculum, in unum chorum totius numerum plebis coire. „ D. Ambroſ. prolog. in Pſalmos. " Quare pſalmum Reges ſine poteſtatis ſupercilio reſultant? Pſalmus cantatur ab Imperatoribus, jubilatur a populis, mulieres in Eccleſia Apoſtolus tacere jubet; pſalmum tamen bene clamant. Certant clamare ſinguli, quod ſingulis proficit. „ Venantius Fortunat. *lib. 2. ad Clerum Pariſienſ.*

Hinc puer exiguis adtemperat organa cantis:
Inde ſenex largam ructat ab ore tubam.

Quamvis in Eccleſia Laodicena exiſtimet Baron. communem cantum ſublatum fuiſſe in Concil. Laodic. *can.* 15. illis verbis: " Non oportet amplius præter eos, qui regulariter cantores exiſtunt, & qui de codice canunt, alios in pulpitum aſcendere, & in Eccleſia pſallere; „ eo quod imperitia canentium, harmonicum illum Eccleſiaſticæ dignitati congruentem cantum incompoſito vocum ſono corrumperet. Non fuiſſe tamen eum canonem receptum in aliis Eccleſiis, tum ea quæ ex S. Ambroſio retulimus, tum alia, quæ contra diſſonos cantores Chryſoſtomus declamat, ſatis teſtantur, *ſuper Iſaiam c.* 8. Refert præterea Cyprianus in vita Cæſarii, voluiſſe eum, atque etiam compuliſſe laicos, & populares homines monulata voce inſtar Clericorum pſalmos, & hymnos promere, alios græce, alios latine proſas, & antiphonas decantare, ne illis ſpatium ſuppeteret ad fabulas in Eccleſia efficiendas. Igitur quia in uno choro intra cancellos conſiſtebant clerici & laici. Augetur ſecundo hæc difficultas ex eo, nam laici ſacrificio Miſſæ intereſſentes oblationem ad altare facere debebant, *c. omnis 69. de conſecr. diſt.* 1. Conc. Matiſcon. 2. *can.* 4. ibi: " Ut omnibus Dominicis diebus altaris oblatio ab omnibus viris, & mulieribus offeratur, tam panis, quam vini. „ Ergo ſaltem ut pſallere, & offerre poſſint, debent laici ſimul cum clericis ſtare & ſedere.

10 Traditur decidendi ratio.

Qua dubitandi ratione non obſtante, vera eſt præſens aſſertio; pro cujus expoſitione ſciendum eſt, quod ſicut in templo Hieroſolymitano loco diſtincti erant Sacerdotes a populo, viri a mulieribus, atque a nuptis virgines, Joſephus *l. 2. contra Apion.* ibi: " Sciunt omnes qui videre conſtructionem noſtri templi, qualis fuerit, & intranſgreſſibilem ejus purificationis integritatem; quatuor enim porticus habuit in circuitu, & harum ſingulæ ptopriam ſecundum legem habuere cuſtodiam: in exteriorem itaque ingredi licentia omnibus, etiam alienigenis, mulieres tantummodo menſtruatæ tranſire prohibebantur: in ſecunda vero porticu cuncti Judæi ingrediebantur, & eorum conjuges, cum eſſent ab omni pollutione mundæ: in tertia maſculi Judæorum, mundi exiſtentes, atque purificati. In quarta vero Sacerdotes ſtolis induti ſacerdotalibus: in adytum vero ſoli Principes ſacerdotum propria ſtola circumacti. „ Origenes *tr. 26. in Matthæum, ibi*: " Venit ad nos quædam traditio talis, quaſi ſit aliquis locus in templo, ubi virginibus quidem conſiſtere licet, & adorare Deum: expertæ autem torum virilem non permittebantur in eo conſiſtere. „ Philo *de vita ſupplicum*, Auctor Imperfecti *homil. 74. in Matthæum*, Beda *in c. 2. Lucæ*, exponens quomodo B. Virgo Chriſtum duodennem amiſerit: Baronius an. 57. ejus Epitomator *n.* 37. Cochier *in fac. hiſt. c.* 28. Vicecomes *volum. 3. l. 2. c.* 30. In eodem ferme modo, & diſpoſitione fuit in primis Chriſtianorum Eccleſiis obſervatum; conveniebant enim fideles diſcreti ordine, plenique religionis & modeſtiæ zelo. D. Auguſt. *l. 2. de civit. Dei, c.* 28. ibi: " Confluunt ad Eccleſiam caſta celebritate honeſta utriuſque ſexus diſcretione, & gravitate, & diſciplina, ut ſi eo veniant talium præceptorum irriſores, omnis eorum petulantia, aut repentina immutatione deponatur, aut timore, vel pudore comprimatur. „ Obſervarunt Microl. *in obſer. Eccl. c.* 9. Amalarius *l. 3. de offic. c.* 2. Non ſolum enim viris, & feminis in Eccleſia non erat idem ingreſſus, D. Clemens, ſeu quiviſ auctor eſt conſtit. Apoſt. *l. 2. c.* 61. ibi: " Maneant autem hoſtiarii ad introitus virorum illos cuſtodientes, Diaconiſſa ad introitus feminarum: „ illuſtrant Baron. *d. an.* 57. Lantdmet. *d. l. 2. c.* 60. verum nec ſimul conſiſtebant in Eccleſia. D. Clemens *d. l. 2. c.* 61. ubi deſcribens Chriſtianorum Eccleſiam, ait: " in medio ſit Epiſcopi ſedes, ad cujus utrumque latus conſideant Presbyteri, & Diaconi aſſiſtant ſuccincti, & expediti, horum cura laici in altera parte ſedeant cum omni quiete, & ordine; mulieres quoque ſeparatim ſedeant ſilentium ſervantes. „ B. Cyrillus Hieroſol. *præfat. in cath.* ubi Chriſtianos erudientes ait: " Hic tamen ſeparentur viri, ut ſint cum viris; mulieres cum mulieribus, ne ſtudium ſalutis ſit perditionis occaſio, „ *D. Ambr.* ad virginem lapſ. c. 6. " Nonne vel illum locum tabulis ſeparatum, in quo in Eccleſia ſtabas, recordari voluiſti. „ Procop. de ædif. Juſtin. Imper. " Sunt autem duæ utrinque porticus, quas faſtigiata teſtudo, & aurum venuſtant: harum una viros orantes, altera mulieres admittit. „ Late probant Vicecomes *de ritib. Miſſæ l. 2. c.* 31. Coqueus *in notis ad D. Auguſt. l. 2. de civ. Dei c.* 28. Nec omnes viri confuſe, & permiſtim ſacris myſteriis intererant, verum ſeparatim, interiorem templi partem intra cancellos clerici occupabant, ubi preces ſtantes in modum coronæ effundebant, ut de Romanis, Diis adorationis obſequium exhibentibus probat Briſſonius *l. 1. de formulis, p.* 41. quem ſtandi diverſum modum adamuſſim expreſſit D. Greg. Nazianz. in verſibus in ſomnio de Anaſtaſii templo, quod ipſe Conſtantinopoli fixit.

Sed & atra, haud alto conſidere mente videbar,
Nam neque per ſomnum mente ſuperbus eram,
Presbyterique graves ſellis utrinque ſedebant
Demiſſis, ætas lecta, diveſque gregis,
Veſtibus in niveis adſtabat turba miniſtra
Splendorem referens agminis Angelici.

Ex quibus facile evincitur, Epiſcopi ſedem ſublimi elatam faſtigio, ceteris clericorum præeminentiorem fuiſſe, poſtea vero Presbyterorum. Unde D. Aug. *ep.* 203. abſides gradatas vocat ſedes Epiſcoporum, quia ad illas ſcilicet gradibus aſcenderent. Concil. Carthag. 4. *can.* 35. *Ut Epiſcopus in Eccleſia, & in conſeſſu presbyterorum ſublimior ſedeat*; relatum *in c. Epiſc. 10. 95. diſt.* Conc. Trid. *ſeſſ. 25. c.* 6. & Sozomen. *l. 5. c.* 15. diſertus eſt teſtis. Hunc ſedendi ordinem Julianus Apoſtata in ſuorum Idolorum templis æmulari conatus eſt: plura Lantdmet. *de veteri cleric. monach. l. 2. c.* 60. Vicecomes *de antiquis Miſſæ ritib. l. 2. c.* 43. Severinus Binius *tom. 1. Conc. fol.* 589. Baronius *anno Chriſti 45. n.* 11. Antonius Auguſt. *in epit. jur. Pont. l. 4. tit. 1. c.* 33. Acunna *ad Decret. dicto can. Epiſcopus, 95. diſt.* noſter Eſcobar *de Pont. & Reg. c. 24. n.* 91. ubi plures refert, & linteo tegi ſolitam Epiſcopalem ſedem, conſtat ex Pontio Diacono *in vita S. Cypriani*, ibi: " Sedile autem erat fortuitu linteo tectum, ut & ſubjectum paſſionis Epiſcopatus honore frueretur. *S. Pacianus* ep. 2. ad Sympronianum: Egone Apoſtolicus, an Novatianus, quem abſentem epiſtola Epiſcopum finxit, quem conſecrantem nulla linteata ſedes accepit. „ Ex eodem etiam Nazianzeni loco aperte conſtat, presbyteros, & inferiores clericos demiſſam ſedem ac humilem tenuiſſe.

11 De diſtinctione ſexus.

Ceteri fideles laici, non minus mares, quam feminæ diſtincti ſacris intererant, illi ad dexteram, quæ vergebat in ſeptentrionem, ſive in partem Auſtralem; hæ ad lævam, quæ ad Aquilonem ſeu partem borealem ſpectabat. Philo Judæus *l. de vita contempl.* ibi: " Diſcubitus ita diſtribuitur, ut ſeorſim viri dextrum latus, ſeorſim feminæ ſiniſtrum teneant. „ Auctor veteris Ordinis Romani, ubi dum ritum Evangelium legendi refert, ait: " Ipſe vero Diaconus ſtat verſus ad meridiem, ad quam partem viri ſolent confluere; alias autem ad ſeptentrionem, &c. „ Et Amalarius Fortunatus, apud quem ſcriptum eſt *l. 3. de Eccl. officiis, c.* 2. " Maſculi ſtant in Auſtrali parte, & feminæ in Boreali; ut oſtendatur per fortiorem ſexum firmiores Sanctos ſemper conſtitui in majoribus tentationibus æſtus hujuſmodi; & per fragiliorem ſexum infirmiores Sanctos aptiori loco, ſicut dicit Paulus Apoſtolus, &c. „ Ab his vero non valde diſcrepat Micrologi auctor, qui de obſervationibus Eccleſiaſticis *c.* 9. demonſtrat, moris eſſe, ut Diaconi ſanctiſſimum Chriſti Evangelium recitaturi, ad meridiem, ubi etiam mares, non ad Aquilonem, ubi dumtaxat feminæ conſiſtunt, ex Romani Ordinis præſcripto vergant: " Diaconus (*Micrologi verba ſunt*) cum legit Evangelium, juxta Romanum Ordinem in ambone vertitur ad meridiem, ubi & maſculi conveniunt non ad Aquilonem, ubi feminæ conſiſtunt. „ Et paulo poſt reprehendit contrariam conſuetudinem, quæ obtinuerat ad Aquilonem, quæ propria feminarum erat, ſpectari: utitur autem his plane verbis; " Hinc utique illa uſurpatio emerſiſſe videtur, ut etiam Diaconi in ambone contra Romanum ordinem ſe vertant ad Aquilonem, potiuſque ſe ad partem feminarum, quam maſculorum vertere non vereantur. Quæ uſurpatio jam adeo inolevit, ut apud pleroſque quaſi pro ordine teneatur. Sed quia certiſſime contra ordinem eſt, & inhoneſta, a diligentioribus ordinis ſervatoribus merito refutatur. „ Plura Theophil. *tom. 10. de ſobria frequent. mulierum, fol.* 291. Unicuique etiam ſtatui, & ætati proprius locus aſſignatus erat, propriaque manſio, ut videre eſt apud auctorem libri *de ſeptem gradib. Eccleſiæ*, qui vulgo D. Hieronymo tribuitur. Pœnitentes, & audientes continebantur,

in ferula ſcilicet ſeu auditorio, ideſt in veſtibulo, ſeu atriis, quibus patebat ingreſſus ad Eccleſiam pro diſtinctione gradus in quo erant, ut docte illuſtravit D. Jo. Antonius ab Otalora *in tr. de irreg. ex pœn. ſolemni*. In altera manſione erant catechumeni competentes, quæ manſio protrahebatur uſque ad ambones duos, ſeu pulpita, in quibus Epiſtolæ canonicæ, & Evangelia cantabantur; ut docet Balſamon *in can. 12. Synodi Nican.* Ab ambonibus verſus Altare erat manſio fidelium, quam congregationem, ſeu conſiſtentiam vocabant; & illæ manſiones dicebantur ſtationes ſecundi ordinis, ubi populus ſtabat, Conc. Tur. 2. *can.* 3. quia in ſtatione primi chori clerici erant, *c. nonnulli*, 93. *diſt.* Hanc etiam diviſionem manſionum notant D. Baſil. *ep. ad Amphiloch. c.* 56. Et ita proprie catechumeni, fideles, & clerici erant intra Eccleſiam; pœnitentes, & audientes extra: nec enim porticus, & veſtibula Eccleſiæ cenſebantur, quia in his Gentiles, & Pagani ſtabant, ut ait D. Hieron. *ep. 17. ad Marcellam*: " Atrium autem, *inquit* quod eſt foris, templum nec metiaris, quoniam datum eſt Gentibus. „ Statio ſiquidem catechumenorum, Eccleſiæ pars erat, ut docet Balſam. *in d. can. 12. Synodi Nicæn.* Baron. *in apparatu, n.* 51. *&* 52. & *anno* 1. *n.* 54. & *an.* 12. *n.* 3. & 34. *n.* 288. & *an.* 57. *n.* 123. quamvis & aliquandiu dubitatum, an pars illa, quæ ſubſtratio dicebatur, in qua erant Catechumeni, Eccleſiæ adſcriberetur, ut idem notat *ad can. 99. ſextæ Synodi*. Virgines denique a non virginibus fuiſſe loco ſecretas, habemus ex Origine *tr. 27. in Matthæum*, ex Ambroſio *c. 6. ad virgin. lapſ.* & Nazianzeno ſupra relatis; quam ſecretionem uſurpatam fuiſſe in veteri Teſtamento liquet ex Gregorio Nyſſeno *orat. de Chriſti nativitate*. Probant Vicecomes *dicto l. 2. de Miſſæ ritib. c.* 43. Ambianas *ad Tertul. de velandis virg. c. 30. obſerv.* 1. pueri vero erant prope ſuggeſtum, ante ſacrarium, ut liquet ex Joanne Moſco *in prato ſpirit. c.* 196. qui narrans puerorum inſigne facinus, qui diſtributis in ſe ſacræ lithurgiæ muniis, ut ſacerdotem miniſtrantem imitarentur; ait: „ Supra ſaxum in morem altaris apponunt panem, & vas teſteum cum vino, aſſiſtuntque unus quidem coram altari, qui fungebatur officio presbyteri medius, duo vero alii hinc, atque hinc, veluti miniſtri; & ille quidem ſanctæ oblationis verba dicebat; illi vero faſciolis quæ ferebantur, pro flabellis utentes, auram faciebant: qui vero presbyteri fungebatur officio, ideo ſancta oblationis verba ſciebat, quia conſuetudo fuit in Eccleſia, ut pueri in Miſſis ante ſacrarium aſſiſterent, primique cum clericis communicarent. „ Quam manſionum diverſitatem eleganter expreſſit D. Petrus oratione illa, qua D. Clem. ſucceſſoribus deſignavit, quæ refertur, *Epiſt. 1. D. Clem. ad Jacobum*, ubi ſtatus omnis Eccleſiæ comparatur magnæ navi per mare turbulentum vectæ, cujus dominus ipſe ſit Deus Pater; gubernator Chriſtus; proretæ Pontifices; nautæ Presbyteri; diſpenſatores Diaconi; nautologi Catechiſtæ; epibatæ, ideſt vectores, vel qui vehuntur, tota reliqua multitudo laicorum, de quibus quidem laicis loquitur illic D. Petrus. Ante omnia cum quiete, & ſilentio vectores (id eſt laici) in ſuis unuſquiſque reſideant locis, ne forte per inquietudinem, & inconditos inutileſque diſcurſus, ſi paſſim vagari cœperint, vel ab officio ſuo nautas impediant, vel in alterum latus per inquietudinem eorum navis preſſa demergatur. Nec tantum ut libere, quieteque clerici poſſint miniſtrare, debent ſeorſim a populo conſiſtere, & laicos præcedere, verum ob dignitatis præſtantiam, qua fulgent, ut late illuſtrant Cabreros *de metu l. 2. c.* 16. Creſſolius *l. 1. myſtag. c. 2. &* 3. P. Bollo *l. 1. Oeconom. claſ.* 1. quod etiam in ſuis ſacrificiis ethnici obſervarunt, in actionibuſque ſæcularibus. Unde in theatro Romano diſtincti erant gradus pro qualitate perſonarum; quos poſt Lipſium *de amphiteatr.* refert D. Joſephus de Retes *l. 1. opuſc. c.* 23. Recte ergo in præſenti ſtatuerunt, laicos non debere ſtare intra cancellos cum clericis, ſed ſeorſim extra chorum: Et cum hodie in aliquibus provinciis, quod turpius eſt, excluſis ſacris perſonis, propudioſe locum earum occupant laici, & profani; merito dixeris cum Nazianz. *carm. ad Epiſcopos, n.* 6.

Hanc, quæ Doctorum ſedes erat ante virorum,
Et gravium pietate hominum, vitaque probatæ;
Hos quoque qui mundos dirimunt (quorum effluit unus,
Alter at uſque viget, ſtabiliſque in ſæcula durat)
Divoſque, atque homines diſcedunt limite certo
Cancellos; talis nimirum erat hic locus olim,
At nunc ridiculus, contra diſcrimine nullo
Cum quiſque haud clauſis irrumpit ad intima portis;
Et mihi jam medio in cœtu, ingentique corona,
Stans præco hæc alta videatur dicere voce:
Huc agite, o quoſcumque juvat turpiſſima vita.

Nec poteſt cuiquam ſuffragare prærogativa Magiſtratus, qua fungitur; nam talis prærogativæ nullus eſt uſus intra templum; quia quivis Magiſtratus in templo habetur, ut privatus. Quod Julianus Apoſtata ad ſacrorum ſuorum in Gallecia Pontificem Arſacium ſcribens, ipſe idolomaniæ Pontifex Maximus edixit; apud Nicephorum *c.* 22. Ejus verbis procaciam quorumdam, qui ſe Catholicos dicunt, placet contundere: " Provinciæ Rectoribus in urbem advenientibus nullus ſacerdotum obviam eat; ſed cum in Deorum templa ingrediuntur, intra veſtibulum ſaltem occurrat. Ne quis autem miles eos ædem ſacram ingredientes præcedat, ſequatur tamen qui volet. Quamprimum enim Magiſtratus ſolum delubri attigerit, privatus redditur. Tu ſiquidem quod noſti, intra templum imperium obtines. Atqui id divinæ agitant ſanctiones, quibus qui parent, veri Deorum ſunt cultores; qui vero faſtu efferuntur, ſunt inſolentis jactantiæ, & vanæ gloriæ aucupatores.

12 Diſſolvitur dubitandi ratio.

Nec obſtat dubitandi ratio ſupra expenſa; nam ut idem Tertullianus ait, differentiam inter clericum, & plebem conſtituit Eccleſiæ authoritas, nec laici olim ſacerdotes dicebantur, quia aliqua munia in Miſſæ ſacrificio olim obirent, ſed propter ſacerdotium internum, & ſpirituale, quo omnis Chriſtianus animam & corpus Deo offert per ſpirituale ſacrificium bonorum operum, de quo ſacerdotio intelligendus eſt D. Hieron. *in c. multi* 12. 40. *diſt.* ubi ait: " Non omnis ſacerdos, ſanctus; ſed omnis ſanctus, ſacerdos. Nec obſtat primum argumentum difficultatis; nam licet verum ſit primis Eccleſiæ ſæculis fideles laicos magnæ devotionis zelo accenſos, etiam pſalmos in Eccleſia publice decantaſſe, non tamen in eodem loco conſiſtebant ac clerici, ſed in ſecunda ſtatione, ut ſupra retuli: quare licet certum ſit, eos pſalmorum modulationi intendere, non tamen in eodem loco, ſed prorſus diverſo. Nec obſtat ſecundum difficultatis argumentum; nam in antiquis Eccleſiæ canonibus legitur, oblationem fieri ad altare, non quia laici ipſi immediate ibi munera offerrent, ſed quia Diaconus oblata ab eis recipiens ad altare deferebat, *c. perlectis*, 25. *diſt.* ibi: *Diaconi eſt oblationes inferre, & diſponere in altari*. Unde laici nec oblationis cauſa ad altare accedebant, ut docet Lantdmet. *l. 2. de vet. mon. c.* 40. Conſtat id etiam ex Heraldo Archiep. Turonenſi *c.* 7. ſic differente: " Ut populus extra cancellos ſtet, ejuſque oblatio extra cancellos recipiatur. „ Theodulphus Aurelianenſis *c. 6. ſic edicit*: " Feminæ, Sacerdote Miſſam celebrante, nequaquam ad altare accedant, ſed ſuis locis ſtent, & ibi Sacerdos earum oblationes Deo oblaturus accipiat. „ Quamvis in nonnullis Eccleſiis contrarium obſervatum fuiſſe credat Chriſtian. Lupus *in d. can.* 69.

13 Exponitur Can. 69. Synodi 6.

Adhuc tamen ſupra traditis obſtare videtur textus *in can. 69. Synodi 6. in Trul.* ibi: " Nulli omnino liceat, qui quidem ſit in laicorum numero, intra ſacrum altare ingredi: ab eo tamen nequaquam prohibita poteſtate, & auctoritate Imp. quando quidem voluerit Creatori dona offerre, ex antiquiſſima traditione. „ Ex quibus verbis aperte conſtat, Imperatoribus etiam laicis licere intra cancellos in ſacrario ſedere, imo propria manu in altari offerre. Ergo non recte generaliter, & indiſtincte in præſenti docetur, laicos intra cancellos ſtare, aut ſedere non poſſe. Pro cujus canonis expoſitione ſciendum eſt, neque Imperatori quidem olim licuiſſe cancellos ingredi, aut in ſacrario ſedere inter clericos, ut ſatis liquet ex pluribus exemplis, quibus hiſtoria Eccleſiaſtica abundat, apud Sozom. *l. 5. hiſt. c.* 55. & *l. 7. c.* 14. Theodoretum *l. 5. c.* 17. Unde Conſtantinus Imper. in Concilio Nicæno eo erga ejus Patres obſequio ſe geſſit, ut jus ſedendi ab ipſis expoſceret, quo non aliter fuit uſus, quam Epiſcopi congregati deſtinatas ſedes occuparent, ut referunt Euſebius *l. 2. de vita Conſtant. cap.* 10. Theodor. *l. 1. c.* 7. Socrates *l. 1. c.* 5. ex eis Chriſt. Lupus *ad eumd. can.* cui pietati mire congruit alia non ſatis extollenda Magni noſtri Monarchæ, qui in ſuo Sacello Regio diebus Purificationis, Cinerum, & Dominicæ Palmarum ſemper præcedere jubet omnes clericos, & Capellæ miniſtros in aſſumptione Cereorum, Cinerum, & Palmarum, ut referunt Turturetus *in Sacello Regio, c. 6. fol.* 100. D. Didacus de Guzman *in vita Reginæ Margar. c.* 19. Sed eo pervenit Græcorum Imperatorum ſuperbia, ut cancellos Eccleſiæ penetrarent, & cum presbyteris ſedere, ac offerre ambirent. Greg. Naz. *orat.* 20. ubi de Valente ait: " Cum quidem ille neſcio quomodo rurſus nobiſcum in Eccleſiam ſe contuliſſet, & intra velum extitiſſet. „ Nec eorum ambitio huc ſiſtebat, ſed plura etiam Epiſcopalia munera uſurpabant, ut referunt Fileſacus *in c. 7. de off. ord.* Robertus *l. 3. rer. jud. c.* 1. Albaſpin. *l. 1. obſerv. c.* 23. imo & titulo Sancti ſalutabantur, teſte Balſamone *in can. 4. &* 12. *Concil. Nicæni* 2. & de hac prærogativa ſedendi intra cancellos plura ex ingenio ſibi comminiſcuntur Balſamon & Zonaras *in dict. can.* 69. iſte aſſerit: " Quia laicus eſt Imperator, illi ad ſacrum altare non licere ingredi, ſed propter eam, qua præditus eſt, ſupremæ poteſtatis amplitudinem, id ei pervetuſto antiquorum Patrum exemplo conceſſum fuiſſe. *Ille aſſerit*: Hoc Imperatori licere, quia Græci Imperatores cum ſanctæ Trinitatis invocatione oleo uncti ſunt. Unde non tantum quando ſunt Deo munera oblaturi, ſed quandocumque voluerint, ſine ullo impedimento in ſacra templi adyta ingredi, & ſuffire, & cum triplici cereo ſignare, quemadmodum & Pontificibus, eis licere. „ Non nemo id ad adulationem Græcam retulit; res tamen ita ſe habuit. Cum ita crebreſcente aulicorum aſſentatione, omnia ſibi, ob dignitatis excellentiam licere Imperatores opinarentur, inverſo rerum Eccleſiaſticarum ordine in adyta quoque pro libidine ingrediebantur; & cum ſacra peragebantur, ſedebant. Ambroſius inſolentiam moderatus eſt, & locum Imperatoribus ante cancellos bematos aſſignavit, ut ſic propter Imperii majeſtatem Imperator, cum primus in ordine ſederet, populum; Sacerdotes, qui in ſacris penetralibus locum habebant, Imperatorem antecederent: idque approbatum a Theodoſio, & corroboratum a ſucceſſoribus, ad ſua, Theodoſii nempe Junioris, tempora conſervatum tradit Sozom. *Hiſt. Eccleſ. l. 7. c.* 24. " Moris erat ut Imperatores, dum ſacris intereſſent, in ſacrario ſederent, majeſtatis ergo a populi conſortio ſeparati. Ambroſius autem conſiderans eam conſuetudinem, vel ex aſſentatione, vel ex ordinis inſcitia eſſe natam, Imperatori in Eccleſia locum aſſignavit ante ſacrarii cancellos, ita ut populum Imperator, Imperatorem Sacerdotes ordine ſed is antecederent. Hanc autem optimam conſtitutionem Theodoſius Imperator approbavit, & ſucceſſores ejus corroboraverunt, ac nos eam ex eo uſque tempore conſervatam cernimus. „ Nicephorus quoque Calixtus *hiſt. Eccleſ. l. 12. c.* 41. ſententiam Sozomeni clarioribus etiam verbis retulit, in illis; " Poſtquam vero tempus ad-

advenit, quum eum, more recepto, minus ad ſacram menſam offerre oporteret, lacrymans ſurrexit, & divinum ſacrarium ingreſſus eſt, & dono ex conſuetudine oblato, intra ſacros cancellos permanſit in ſanctiori ſacerdotum loco, ubi antiquitus Imperatores conſiſtere mos non erat, propter dignitatis ſublimitatem a plebe ſegregatos. Quam rem quod Ambroſius adulationis magis quam ordinis recti eſſe putabat, Imperialis quoque ſtationis locum ita ut par erat, in ordinem ſuum redegit; pro tabulis, ſeu cancellis ſacrarii ſede illi deſignata, ut Imperator honoratiorem quidem præ populo ſtationem haberet, præ illo autem Sacerdotes locum ſublimiorem obtinerent. Eum ordinem, ut optimum Theodoſius tum laudavit, poſteri quoque confirmarunt, qui inde ad hæc uſque tempora ſervatur. Ego vero ſemel anno tempore noſtræ ætatis, Dei amantiſſimos Principes, magni Sabbati die ſacra adyta maximi Dei Sapientiæ templi ingredi vidi, cum ſub crucis forma in ſacra menſa nova adolerent aromata, & dona ei inferrent. „ Subditque infra, eumdem Theodoſium præſcripta ſibi ab Ambroſio diligenter ſervaſſe. Cum enim Byzantii die feſto divinam ingreſſus ædem, dona menſæ myſticæ intuliſſet, ſtatim retrocedens exiit. Nectario factum ægre ferente, & cauſam inquirente, reſpondit ſe, quod inter Imperatorem, & ſacrorum Antiſtitem diſcrimen ſit agnoſcere, & vix tandem veritatis Doctorem, & dignum Epiſcopali dignitate Ambroſium inveniſſe. Refert Theophilus *tom. 14. in heteroc. ſpirit. p. 1. punct. 4. fol.* 129. Joannes Cabaſſutius *in notit. Concil. in d. can. 69. Synodi* 6. Nec tacuit Theod. Junior *in actis Concilii Epheſini*. " Nos, *inquit*, qui legitimi Imperii armis ſemper circumdamur, quoſque ſine armatis, & ſtipatoribus eſſe non convenit, Dei templum ingreſſuri, foris arma relinquimus, & ipſum etiam diadema Regiæ Majeſtatis inſigne deponimus, & ſacra altaria munerum tantum offerendorum cauſa accedimus, quibus quoque oblatis ad extimum, communeque atrium mox nos recipimus. „ Juxta illum veterem morem, ſeu potius improbum uſum accipiendus eſt textus *in d. can.* 69. Poſterioribus autem ſæculis in Concilio Aquenſi celebrato an. 1586. de laicis nobilibus ita cautum fuit: " Laici vero nobiliores, & qui vel Chriſtianiſſimi Regis Conſiliarii, & Officiales, aut ex Militaribus Ordinibus, aut communitatum Magiſtratibus fuerint, poterunt intra chorum admitti; ita tamen ut poſt clericos ſedeant, nec inter clericos ipſos ipſi ſedere liceat. „ Refert Coriolanus *in addit. ad ſummam, fol.* 138. quod de Ducibus & Comitibus aliquando locum indebitum uſurpantibus probat Alteſſerra *de Ducib. l. 1. c.* 17. etſi debitus honor illi ſervandus ſit, juxta Concil. Vorm. *can.* 58. ibi: " Ut Epiſcopi provideant quem honorem presbyteri ſenioribus tribuant. „ *Troſlejan. can.* 6. " Presbyteris veſtris humilitatis exempla, & monita dare debemus, videlicet ut eis, in quorum ditione ſuæ conſiſtunt Eccleſiæ, congruum honorem & obſequium impendant debitum, id eſt, ſpirituale, atque Eccleſiaſticum; & hoc ſine ullo typho, vel contentione, aut rebellione. „

14 De Monachis.

Supereſt tantum ut de Monachis agamus, qui primis Eccleſiæ ſæculis ſacris ordinibus non initiabuntur, *c. Monachi, c. adjicimus*, 16. *q.* 1. unde non incongrue ambigitur, an inter clericos, an vero cum laicis in Eccleſia conſiſterent? Et quia monachi laicorum ſtatui plene adſcripti non erant, ſed medio inter hos, & clericos gradu potiebantur, fateri neceſſe eſt, diſtinctum, diverſumque locum monachos in Eccleſia tenuiſſe, extra chorum videlicet, ſed prope cancellos, quod facile probatur ex B. Dionyſio Areopag. qui *ep. ad Demophilum*, partem templi patuiſſe refert plebi ſanctæ, aliam Terapeutis, tertiam Clero: & *c. 7. de hierarch. Eccleſ.* ait: " His qui monachi ſunt ordinati, adytorum portæ ſegregatæ ſunt, juxta quas initiantur, & adſtant non ad cuſtodiam, ſed ut ordinem recognoſcant ſuum, ſintque ipſo populo propinquiores Sacerdotibus. „ Deinde S. Baſilius Magnus *homil. 2. de laudib. jejunii*, ita ſcribit: " Jejunantem inter ſacrorum cancellos recipit Dominus, at luxu, crapulaque plenum, veluti profanum, & a ſacris alienum nequaquam admittit. „ Ubi, ſicut non eſt dubium, quin cancellorum nomine intelligat ſanctus non eos, qui choro propriæ clericorum ſtationi circumdati erant, ſed quibus proximus choro locus a reliquis ſejungebatur; ita jejunantis vox apud eumdem non quemlibet jejunio corpus macerantem ſignificat, ſed eum qui monaſticam vitam profeſſus eſt. Greg. Nazianz. *orat.* 32. ubi de ſingulorum, qui concionanti, & ſacrificanti aderant, locis, & ordinibus verba faciens, ita ſcripſit: " Vale Cathedra, invidioſum hoc & periculoſum faſtigium Pontificum, concilium Sacerdotum, non minus majeſtate, quam ætate ornatorum, & quicumque tandem alii circa ſacroſanctam menſam miniſtratis, atque ad appropinquantem Deum appropinquatis, valete Nazaræorum chori, virginum ſanctimonia, mulierum modeſtia. „ Ubi pro Nazaræis monachos accipi probat Vicecomes *volum. 3, l. 2. c.* 38. & ita dum Gregorius prius de clericis, poſtea de monachis, tandem de laicis agit, aperte demonſtrat, monachos in diverſo loco clericis immediato ſediſſe; quod & docent Lemaiſtre *in confutatione Sorbon. 1. p. c. 2.* & *de monachis l. 2. c. in princ.* contra Hallierium Cellotius *de hierarch. l. 7. c. 2. per tot.* Franciſc. Hallier. *in vindiciis, l. 4. c.* 2.

C A P U T II.

Ex Concilio a Pictavienſi.

CLerici arma portantes, vel b uſurarii, excommunicentur.

N O T Æ.

1 a *Pictavienſi.*) *Can. ult.* juxta editionem Baronii *an.* 1100. *n.* 19. Coriolani *in ſumma, fol.* 490. De hoc Concilio & cauſa illius congregationis nonnulla notavi *in c. 1. de ætate, & qualit.* Etiam reperitur textus hic *in c. 2. hoc tit. in 1. collect.*

2 b *Vel uſurarii.*) Ita legitur in dictis editionibus Baronii, & Coriolani, & in Regia *tom. 14. Conciliorum*: unde neceſſe non eſt cum repetentibus in præſenti conjunctivam accipere pro disjunctiva; ſæpius enim brevitatis cauſa Patres hujus Concilii diverſa ſub uno canone ſtatuerunt, ut notavi *in c. 1. de offic. Presb.* & ita quia parem pœnam imponebant clericis uſurariis, vel ipſis arma portantibus, ideo eos tam armatos, quam uſurarios in hoc canone conjunxerunt. De clericis uſurariis agemus (ſi Deus, vitam, otiumque dederit) *in c. 1. de uſuris*: in præſenti tantum de deferentibus arma videamus.

C O M M E N T A R I U M.

3 Concluſio traditur & probatur.

EX hoc canone ſequens communiter deducitur aſſertio: *Clerici arma deferre non debent, alias deponuntur*, Probant eam Concil. Tolet. *can.* 44. ſub Honorio I. celebratum: " Clerici, qui in quacumque ſeditione arma volentes ſumpſerint, aut ſumpſerunt, reperti, amiſſo ordinis ſui gradu, in monaſterium contradantur perenniter pœnitentiæ. „ Item Conc. Francicum celebratum ſub Carolo Magno Principe, præſidente Legato Sedis Apoſtolicæ Bonifac. Moguntinenſi Archiep. " Servis Dei per omnia omnibus armaturam portare, vel pugnare, aut in exercitum, & in hoſtem pergere omnino prohibemus, niſi illis tantummodo, qui propter divinum miniſterium, Miſſarum ſcilicet ſollemnia adimplenda, & Sanctorum patrocinia portanda, ad hoc lecti ſunt: *ideſt*, unum, vel duos Epiſcopos cum Capellanis ſub Principe ſecum habeat. „ Idem antea ſtatuerat ſcribens ad eumdem Bonifac. Zacharias I. *ep.* 8. 9. idem & Carolus Magnus *in conſtitutionibus ſuis*: idem omnino & Concil. Metenſe *c.* 10. ſub Arnulpho, & Concil. Biterrenſe *can.* 14. Concil. Mogunt. 4. *can.* 74. " Nos qui reliquimus ſæculum, id modis omnibus obſervare volumus, ut arma ſpiritualia habeamus, corporalia dimittamus. „ Concilium Vormatienſe ſub Pipino, *can.* 16. *Ut arma clerici non portent*. Claromontanum ſub Urbano II. *can.* 4. *Ne aliquis clericus arma deferat*. Ravennat. tempore Honorii IV. *can.* 3. *c. eos* 20. *q.* 3. *c. porro* 16. *q.* 3. *c. quiſquis* 17. *q.* 4. *c. cum clericos, de voto, c. Sacerdotes* 5. *de pœnis, c. in audientia, de ſent. exc. c. clericos* 8. 41. *diſt. c. ſi quis*, 41. *diſt. c.* 6. *§. clericos, c.* 12. *c. penult. de homicid. c. non pila, c. convenior*, 23. *q.* 4. *Clem.* 1. *§. quia vero, de ſtatu monach. Clem. unic. v. Quid cum armis, de exceſſ. Prælat.* Concil. Britannicum ſub Agathone; " Statuimus etiam, atque decernimus, ut Epiſcopi, vel quicumque Eccleſiaſtici ordinis religioſam vitam profeſſi, armis non utantur. „ In exceptionibus Ebberti Eboracenſis Epiſcopi, *n.* 17. hæc leguntur: " Nemo ſacerdotum ex numero arma pugnantium unquam portet. „ Innoc. III. *l. 1. ep.* 48. S. Bernardus *ep.* 203. *Nec clerici eſt pugnare armis militaribus*. Concil. Illerdenſe celebratum an. 1219. ſub Joanne Cardinali A. S. L. *In Eccleſiis, civitatibus, villis, vel aldeis clerici cultellos acutos portare non præſumant*: lex 53. *§. circumcinge, C. de Epiſc. & Cler.* Alia congerunt Creſpetius *in ſumma, verbo Arma*. Illuſtrant ultra congeſtos in præſenti a Garanna & Barboſa idem Barboſa *de offic. Parochi, c.* 6. & de jure Eccl. l. 1. c. 4. n. 137. Anton. Auguſtinus in ep. l. 6. tit. 54. Acunna *in d. c. Clericos*, 41. *diſt.* Bobadilla *l. 2. polit. c.* 5. Cironius *in 5. compil. in c. 1. de ſent. excomm.* Salmutius *ad Pancirolam l. 1. tit.* 56. Vvadingus *in notis ad opera Divi Franciſci, fol.* 265. Jo. Garcia *in ſumma, tract. 1. diffic. 2. dub. 2. n.* 9. Claudius Eſpenceus *l. 2. digreſſ. c.* 6. Ant. Auguſtinus *l. 8. tit.* 43. Rouſſelius *l. 4. hiſt. juriſd. c.* 4. Theophilus Raynaud. *tom. 17. de religioſo loricato, fol.* 193. Florens in præſenti. De armis a clericis non deferendis agit Sperell. *deciſ.* 122. *&* 124. *cum ſeq.*

4 Impugnatur prædicta aſſertio.

Hæc tamen aſſertio difficilis redditur ex ſequentibus juris principiis. Et primo, nam armorum finis eſt defenſio propriæ vitæ, aut bonorum. Novell. 85. *c. 4. in fine*, nec divitiarum ſecura eſt poſſeſſio, niſi armorum defenſione ſervetur. Vegetius *l. 3. de re milit.* & cum juris gentium ſit vim, atque injuriam propulſare, *l. ut vim, ff. de juſtitia & jure, l. 45. §. 4. ff. ad l. Aquil.* & ipſa naturalis ratio permittat, ut a periculis nos defendamus, *l. itaque 4. ff. de juſt. & jure*, unde jus hoc, ut arma armis repellere liceat a natura comparatum dicitur, *l. 1. §. vim vi 27. ff. de vi, & vi armat.* ſæpe enim præſens neceſſitas moram judiciorum non admittit, *l. 1. §. ſed excipiuntur 2. de feriis, l. 3. §. ult. ff. ad legem Cornel. de ſicar. l. 7. §. 1. ff. quod vi aut clam, c. 3. 23. q.* 1. Igitur hæc defenſio omnibus permiſſa, quæ ex delatione armorum provenit, clericis auferri non debet. Augetur hæc difficultas ex præcepto Domini noſtri Jeſu Chriſti, qui ſæpius etiam ſacris Eccleſiæ miniſtris juſſit arma deferre; in ipſo enim limine ſuæ paſſionis Apoſtolos admonuit, ut gladios com-

pararent, his verbis Lucæ *c.* 22. *v.* 13. " Qui non habet gla„ dium, vendat tunicam, & emat illum. „ Nec D. Petro Apoſtolorum Principi percutienti gladio auriculam militis, juſſit Dominus projicere gladium, ſed potius cuſtodire, & conſervare, his verbis, *Matthæi c.* 26. " Converte gladium tuum in locum ſuum. „ Igitur quia a clerici ſtatu alienum non eſt gladios deferre, ſeu arma portare.

5 Armorum acceptiones. Qua difficultate minime obſtante, vera eſt præſens deciſio, pro cujus expoſitione ſciendum eſt, arma translatitie, & minus proprie accipi pro quolibet munimento, quo quis gaudet; ſic inſtrumenta ruſtica agricolarum arma dixit Virgilius *l.* 1. *Georg. verſ.* 60.

Dicendum & quæ ſint duris agrantibus arma.

Et Nautarum *l.* 5. *Æneid.*

Colligere arma jubet, validiſque incumbere remis.

Sic ſtudioſorum arma libri dicuntur. Gedeus *in l.* 41. *n.* 6. *ff. de verb. ſignif.* & inſignia gentilitia communiter arma dicuntur. Opingius *de jure inſignium, in princ. n.* 31. proprie tamen arma intelliguntur, quæ principaliter ſecundum naturalem uſum ad defendendum, & offendendum ſunt ordinata, ut gladius, lancea, bombarda, balliſta, de quibus Virgil. *l.* 1. *Æneid. verſ.* 54.

—— *Furor arma miniſtrat.*

Unde conſultus *in l. armatos* 9. *ff. ad l. Juliam de vi publica*, armatos non tantum eos accipiendos eſse monet, qui tela habuerunt, ſed etiam quicquid aliud, quod nocere poſſit. Faciunt lex *quod eſt* 3. *§. armis, ff. de vi & vi*, lex 2. *ff. de vi bonor. rapt.* junctis traditis per Bocerum *claſ.* 4. *diſp.* 13. *theſi* 7. Pancirolam *ubi ſup.* & *in notit. Imperii*; *c.* 66. Demſterum *ad Roſinum l.* 3. *c.* 5. Tabor. *in arm.am. in princ.* quo modo in præſenti prohibitione, & ſimilibus inhibitionibus de armis non deferendis, arma accipiuntur pro omnibus illis inſtrumentis, quibus ad nocendum homines utuntur, & eo animo deferuntur: unde armorum prohibitio ceſsat ubi quis arma ad panem incidendum, vel ad aptandas pennas portaverit, vel etiam cultellos minores, *c. lator, de homicidio*, qui armorum appellatione non veniunt, *Novella* 45. *c.* 4. ibi: *Permittimus cultellos minores*. Quod tamen intelligitur de cultellis modo definitis; nam cultelli majores, cultri dicti, cum quibus gravis percuſſio inferri poteſt, prohibentur clericis, & monachis: Concil. Illerd. ſupra relatum, Arnulphus Epiſcopus Lexov. *ep. ad Alex. Papam*, ibi: „ Ac niſi de cultellis eorum pugionem provida ſuſtuliſset antiquitas, ſæpius uſque ad alternas etiam mortes intemperantia deſæviſset, Notavit Ciron. *in c.* 1. *de ſent. exc. in* 5. *compil.* quo modo accipienda ſunt plura ſtatuta Pontificia, quæ cultellorum geſtationem prohibent, apud Arniſeum *l.* 2. *de majeſt. c.* 5. *§.* 5. *p.* 337. Arma igitur offenſiva, vel defenſiva, quæ ad armandum hominem inventa ſunt, hac prohibitione continentur. Ceterum quæ ad armandum hominem facta non ſunt, lædere tamen quem poſsunt, ut lapides, fuſtes, & ſimilia, licet in maleficiis perpetratis armorum nomine veniant; tamen in ſimplici prohibitione geſtationis armorum non continentur, nec etiam pœnam adjectam deferenti arma patitur, qui arma defert ad nocendum fabricata, ita tamen corrupta, ut nocere amplius nequeat, & ſpeciem tantum armorum habeant. Riccius *deciſ.* 73. *Curiæ Neapol.* ubi deciſum refert, quod clericus, qui archibuſetum geſtaverat abſque ſilice, ſive fuſili, canibuſque ferreis, abſolutus fuit a Synodi provincialis Neapolit. pœna contra portantes arma, cum talia non portaret, quæ apta erant ad nocendum, argumento legis *Quintus §. qui aurum* 3. *ff. de auro & argent.* probat Decian. *conſil.* 122.

6 De armorum uſu prohibito. Secundo ſciendum eſt, armorum delationem, ſeu uſum regulariter privatis prohibere *in l. un. C. ut armorum uſus*, ex rationibus, quas infra in ejus interpretatione aſſignavimus, adeo ut nec fabris ipſorum uſus permittatur, *novella* 85. *c.* 1. ac nec militibus quidem extra uſum belli, ut probat Arniſeus *d. c.* 5. *p.* 340. *ex l. qui conventus* 14. ibi: " Armorumque cuſtodi plerumque ea culpa imputatur, ſi arma militi commiſit non ſuo tempore. „ In poſteriori ætate nobiles a plebe diſtinxit delatio armorum. Guntherus *l.* 3. *Liguſt. in Frider.*

Utque ſuis omnem depellere finibus hoſtem
Poſſit, & armorum patriam virtute tueri,
Quoslibet ex humili vulgo, quod Gallia fœdum
Judicat, accingi gladio concedit equeſtri.

Quo ex loco intelligimus de nobilibus tantum accipiendum eſse canonem 17. Concil. Mogunt. 1. ibi: " Laicis vero qui apud nos ſunt, arma portare non præjudicemus, quia antiquus mos eſt, & ad nos uſque pervenit. „ Et tunc nobiles enſes accipiebant de altari, Petrus Bleſ. *ep.* 94. ibi: " Sed & hodie tyrones enſes ſuos recipiunt de altari, ut profiteantur ſe filios Eccleſiæ, atque ad honorem ſacerdotii, ad tuitionem pauperum, ad vindictam malefactorum, & patriæ liberationem gladium accepiſse. „ Probat Alteſserra de *Ducibus, c.* 7. Ob inſtitutum vero, & peculiarem profeſſionem ab armorum uſu arcentur non ſolum Philoſophi, *l. profeſſio* 6. *C. de muner. patrim. l.* 10. *l.* 1. *§. an.* 4. *ff. de variis, & extraord. cognit. l.* 8. *§.* 4. *ff. de vacat. muner.* verum etiam Clerici, ex hoc textu, & ex ſupra relatis monachi; unde jure feudali eo ipſo quod vaſsallus votum religionis emiſit, arma deponere cogitur, nec ea amplius recipere poteſt, *l.* 2. *feudor. tit.* 21. *&* 26. Similiter & qui pœnitentiæ ſollemni caput ſubdiderant, arma deferre nequibant, *c. admonere* 33. *q.* 2. *c. de his vero* 26. *q.* 7. *c. contrarium, c. falſas, de pœnit. diſt.* 5. Synodus apud Vvormac. tempore Ludovici apud Hincmarum Rhemenſ. ibi: " Quicumque propria uxore derelicta, vel ſine culpa interfecta, aliam duxerit uxorem, armis demiſſis publicam agat pœnitentiam. „ *Sigebertus* in chron. " Ludovicus Imperator, a ſuis deſertus, ac proditus, & in poteſtatem filiorum redactus, Epiſcoporum judicio arma depoſuit, & ad agendam pœnitentiam incluſus eſt. „ Notarunt Juretus ad *epiſt.* 85. *Ivonis*, Alteſſerra, *ubi proxime.*

7 Traditur ratio decidendi. Unde apparet ratio præſentis deciſionis, non enim clericorum arma ſunt gladii, ſed dolor, fletus, orationes, & lacrymæ, *c. non pila, c. convenior*, 23. *q.* 8. debent enim clerici exemplum Chriſti ſequi, qui in Ægyptum ob Herodis ſævitiam fugiens, & lapidibus Judæorum cedens, non arma armis, ſed fugam perſequentibus docuit opponi, *§.* 1. 23. *q.* 3. Accedit quod repugnat habitui, & honeſtati ſacerdotali arma geſtare; qui enim armatum ſe contuetur, arrogantior fit, & ad injuriam inferendam concitatur. Hinc arma cauſam ſaltem per accidens præſtare dicuntur ad delicta perpetranda, *l. ſi ſervus*, ibi, *Armorum fiducia, C. de his qui ad Eccleſiam, l. ſi quis in hoc genere* 10. *v. quod ſi, C. de Epiſc. & cler.* quod ab honeſtate clericorum prorſus alienum eſt; ferro enim ſanguis elicitur, a quo clerici abſtinere debent, *can.* 27. *Apoſtolor.* Olim tamen abuſus tantus inoleverat, ut paſſim Epiſcopi, & clerici armati incederent, ut refert Aymonius agens de Ludovici Imperatoris temporibus, ibi: " Tunc cœperunt deponi ab Epiſcopis, & Clericis cingula baltheis aureis, & gemmis cultris onerata. „ Accedit etiam, nam adeo Eccleſia abhorruit uſum armorum in ejus miniſtris, & ceteris fidelibus, ut etiam laicis accedentibus ad Eccleſiam juberet prius arma deponere, ut ex actis Concilii Epheſini ſupra *in c.* 1. retuli. Concilium Salegunſt. *can.* 8. ibi: " Decretum eſt etiam in eodem Concilio, ut nemo gladium in Eccleſia portet, regali tantum excepto. „ Aurelian. 3. *c.* 28. Cabil. *c.* 17. Illuſtrant Theophilus Raynaud. *tom.* 17. *de relig. loricato, fol.* 192. Fileſacus *in c.* 1. *de offic. ord. §.* 2. Carolus *l.* 7. *capit. c.* 201. illic; " Sacrificia matutina Miſſarum, ſive veſpertina, ne cum armis pertinentibus ad bellorum uſum ſpectet; quod qui fecerit, in ſacerdotis poteſtate conſiſtat, quali eum diſtrictione debeat caſtigare. „ Et *d. Clementina* 1. *§. quia vero, de ſtatu monach.* Nec tantum in templis, verum nec in eorum areis, cellulis, ſeu domibus, *l. pateant* 3. *§. arma, C. de his qui ad Eccleſiam confug.* uſque adeo, ut armatis ad Eccleſias immunitatis cauſa confugere non liceat; ſed ſi arma ſecum in Eccleſiam intulerint, jubentur ea deponere cum religione, ac niſi ea deponant, ab Eccleſia abſtrahuntur, *dicta l.* 3. *§. ult.* & ſervus qui cum armis ad Eccleſiam confugerit, inde extrahi debet; & ſi reſiſtat, impune poteſt interfici, *l. ſi ſervus* 4. *C. eod. tit.* Igitur ſi laicis fidelibus, qui accedunt ad Eccleſiam, prohibetur arma geſtare, quanto magis clericis, & miniſtris Eccleſiæ prohiberi debet. An vero judices ſæculares poſſint clericos arma deferentes illis ſpoliare, dubium eſt. Affirmat P. Caball. *reſol. cent.* 1. *caſu* 9. *n.* 13. Covar. *l.* 2. *var. c.* 30. *n.* 28. & *pract. q.* 37. *n.* 7. Bobadilla *l.* 2. *polit. c.* 28. *n.* 66. Peguera *deciſ.* 56. *n.* 11. Rouſsel. *l.* 4. *hiſt. Pont. juriſd. c.* 3. *n.* 39. plures, quos refert & ſequitur Vela *tom.* 2. *diſſert.* 44. *n.* 47. Negat Vaſquez *in* 1. 2. *diſp.* 167. *c.* 4. *n.* 31. cui ſententiæ libenter adhæreo, niſi a Prælatis propriis admoniti fuerint, ut ea deponant; quia cum poſt tertiam monitionem privilegium fori amittant, *c. audientia* 25. *c. contingit* 45. *de ſent. excomm.* juſte a judice ſæculari illis arma auferuntur. Proſequitur latius Barboſa *in collect. ad hunc textum*, & *tom.* 6. *in ſelect. ad hunc textum*. Praxi tamen apud nos receptum eſſe, ut clerici reperti cum armis poſt noctis horam vulgo *de la queda*, poſſint illis ſpoliari, pluribus relatis teſtantur Azevedo *in l.* 9. *tit.* 3. *l.* 1. *recopil.* Bobadilla *l.* 2. *polit. c.* 13. *n.* 87. & *l.* 2. *c.* 18. *n.* 66. Vela *dicto n.* 47.

8 Diſſolvitur dubitandi ratio. Nec obſtat dubitandi ratio ſupra expenſa; nam a præſenti generali prohibitione neceſſitatis caſus excipiendi ſunt, ut contra vim, tum ſibi, tum patriæ illatam, armis ſeſe clerici defendere poſſint, *capite olim*, ibi: " Vim vi duxeritis repellendam „ *de reſtitut. ſpol. cap. cum præſentium* 3. *de clerico percuſſore, cap. dilecto* 6. *de ſent. excom. in* 6. Eadem ratione ſi civitas ab hoſtibus oppugnetur, clerici arma defenſionis cauſa ſumere poſſunt, *c. petitio*, ibi: " Tam clericis, quam laicis; „ *de homicidio, cap. pervenit, de immunit. Eccleſ.* Citra illum tamen neceſſitatis caſum non debent Clerici arma ſumere, *c. clericum* 23. *q.* 8. Grotius *de jure belli, lib.* 1. *c.* 5. *num. final.* Nec obſtat argumentum deductum *ex dicto cap.* 2. D. Lucæ; non enim ibi jubet Dominus enſes emi ad inferendas injurias, ſed ad extollendam juſti patientiam; non ad feriendos ſatellites, ſed ad inſtruendos Chriſtianos, Petrus gladio percuſſit, ſed objurgatur a Chriſto, qui vult in comitatu gladios haberi, ſed non in homines diſtringi. Quis ergo gladii uſus? Cur interrogat Ambroſius Petri nomine, emere me jubes gladium, qui ferire me prohibes? Cur haberi præcipis, quem vetas promi? Et reſpondet, ut ſit parata defenſio, non ultio neceſſaria; & videar potuiſſe vindicare, & noluiſſe, docet Vvadingus *ad D. Franciſcum tom.* 2. *fol.* 263. Accedit ratio ſignificandi utramque poteſtatem, gladii videlicet ſpiritualis, & temporalis, in Eccleſia eſſe, ut illuſtrat Bobadilla *d. c.* 15. *per totum.*

9 Exponitur c. 3. de clerico percuſ. Sed hucuſque traditis obſtat textus *in c.* 3. *de cler. percuſ.* ubi clericus arma accipiendo, etſi homicidium exinde ſequatur, non punitur, nec irregularis fit. Igitur quia licet clericis arma portare. Augetur hæc difficultas *ex can.* 55. *D. Baſilii ad Amphilochium*, ibi: " Qui ſe latronibus adverſos objiciunt, ſi ſint quidem extra Eccleſiam, ab omni communione arceantur: ſi ſint autem clerici, a gradu deponuntur. Quicumque enim, inquit, gladium accepit; gladio peribit. „ Ubi in eadem ſpecie docetur, clericum cum gladio in latrones irruentem debere deponi. Pro cujus difficultatis ſolutione, & antinomiæ conciliatione, dicendum eſt cum Balſamone *in dict. can.* 55, diſtinguendum

eſſe inter eos, qui irruerunt in latrones neceſſitatis cauſa, cum aliter res ſuas, vel ſe defendere nequeant; & inter eos, qui nulla neceſſitate coacti in eos irruerunt. Primo caſu cum defenſionis cauſa tantum irruerint, nullam ex tali percuſſione irregularitatem contrahunt, *c.* 2. ubi late, Deo volente, dicemus, *de homicidio*; quo caſu procedit textus *in d. c.* 3. *de cleric. percuſ.* Secundo vero caſu, cum nulla neceſſitate coactus ad percuſſionem proceſſerit, dicendum eſt non ſolum illum irregularitatem contrahere, verum & deponendum eſſe, juxta ſententiam D. Baſilii *in d. can.* 55.

10 Exponitur Lex unic. C. ut armorum uſus. Pro coronide hujus commentarii, cum in uſum & geſtationem armorum incidimus, exponenda eſt difficilis conſtitutio Valentiniani Imperatoris, quæ extat *in l. unic. C. ut armorum uſus*. Ut inſcio Principe ſit interdictus, in Codice Juſtiniano; in Theodoſiano vero Codice ſub generaliori rubrica, Quorum uſus interdictus eſt, his verbis: " Nulli prorſus nobis inſciis, & inconſultis, quorumlibet armorum movendorum copia tribuatur. „ Data 3. Non. Octob. Altino Joviano, & Varroniano Coſſ. Quæ verba de privata civium exarmatione acceperunt Bartolus, & ceteri repetentes ibi, Hieronymus Butigela *in l.* 1. *n.* 102. *ff. de verbor. oblig.* Corneus, Socin. & Cotta congeſti a Hieronymo Duennas *regul.* 55. Farinacio *in praxi crim. q.* 28. *n.* 65. inde arma movere, pro bellum indicere accipit in eo textu Lucas a Penna. Aliter etiam accipit textum illud Gudelinus *de jure noviſſimo l.* 5. *c.* 33. cujus interpretationem refert Tabor. *in armament. c.* 1. *n.* 10. Sed his & aliis omiſſis, ut vera ſententia ipſius legis perpendatur, aliqua de ejus auctore, tempore, occaſione, & conſulibus, quibus dirigitur, prælibanda ſunt. Epigraphe ita habetur: Imper. Valentinianus, & Valens AA. ad Bulcephorum Conſularem Campaniæ: ubi exprimuntur nomina, tam Imperatorum, qui reſcribunt, quam Conſulis, cui reſcribitur. Nec audiendus eſt Menochius *de arb. caſu* 394. *n.* 23. qui textum illum Theodoſio tribuit, cum ſit Valentiniani I. Cum enim Jovianus ſtatim poſt necem Juliani, 5. Kal. Jul. A. C. 393. Imperator dictus, enecatus eſſet menſe 8. Imperii, videlicet 17. Februarii, ut referunt Nicephorus Calixtus *lib.* 10. *hiſt. Eccleſ. c. ult.* ex Ammiano, Theodoreto, Rufino, & aliis Calviſius in *Jovianum p.* 536. ſuffectus ei fuit Valentinianus I. an. 394. qui ob multitudinem hoſtium Imperio imminentium, fratrem Valentem collegam aſcivit, eique Oriente permiſſo, in Occidentem ipſe conceſſit, teſte Petavio 1. *p. ration. temp. l.* 6. *p.* 336. Hoc itaque tempore, cum veluti per univerſum Romani Imperii ambitum buccinæ claſſicum canerent, & excitæ gentes ſæviſſime limites ſibi proximos propulſarent, dum Gallias, Rhetiaſque, ut Ammiani verbis *l.* 26. utar, Alemani popularentur, Sarmatæ, & Quadi Pannonias, Picti, Saxones, & Scoti Britannos, &c. perculſi tot tantiſque motibus Imperii Proceres, Dynaſtæ, Civitates Provinciales, ceteri arma circumſpicere, arma fremere, arma movere. Quod ne contra leges Julias factum videretur, hi, & illi conceſſum Imperatoris elicere conati ſunt, Bulcephori Conſularis Campaniæ interceſſione uſuri. Quoad Bulcephorum, cui reſcribunt Imperatores, ſciendum eſt, quod Auguſtus occupato Imperio provincias, quas annuis Magiſtratuum imperiis regi nec facile, nec tutum eſſet, ſuæ curæ reſervavit; ceteras ſub Senatu, & populo relictas Proconſulibus ſortito permiſit. Svetonius *in Octavio c.* 47. eas quæ ſub Senatu relictæ fuerunt, Conſulares; quæ autem Imperatorum partibus ceſſerant, Proconſulares dictas fuiſſe, Pompon. Letus tradit *de Magiſtr. Rom. c.* 23. Alii rectius docent, in Imperatorias provincias, Præſides; in altera Proconſules, miſſos fuiſſe. Vveſemb. *ad tit. de offic. Proconſ. & Leg.* Cujac. *l.* 20. *obſerv.* 27. ubi in fine notabilem differentiam adjicit, quod Proconſules annui eſſent Magiſtratus, qui quoad Senatui placuiſſet; Præſides autem, quandiu Principi viſum fuiſſet, regimen obtinerent. Enim vero diſtinctio hæc (inter provincias Proconſulares, & Imperiales) non diu ab Auguſto ſtetit. Cujac. *in comment. ad l.* 3. *C. de jure fiſci*. Vide de Hadriani diſtributione provinciarum, ex Spartiano, & Capitolino Roſin. *l.* 10. *antiq. c.* 20. ideoque Moderatores provinciarum, *l. Curiales* 25. *de Decur.* Præſides, Rectores, Correctores, Conſulares, jam dudum promiſcue dici cœpere, *l. un. C. ut omnes judices, tam civil. quam crimin.* Conſulares autem dicti ſunt antiqua conſuetudine, quod commiſſa illis eſſet provincia, tanquam ex conſulibus regenda. Joan. Gudelinus, *de magiſtr. Rom. c.* 23. Tali cum poteſtate præerat Bulcephorus noſter Campaniæ provinciæ Italiæ, juxta Samnites, Hirpinoſque ad mare inferum ſitæ, quæ hodie terra *de Labor* appellatur, felici, & beatæ regioni, humanas cupiditates ſi arbitreris, in qua ideo Liberi Patris cum Cerere certamen extitiſſe fabulantur Philippus Cluver. *l.* 3. *introduct. Geograph. c.* 29. Erat enim ſeceſſibus amœnis aptiſſima: unde & ſecreta, & Campaniæ ſinus, *c.* 66. & Campania amœna, apud Symmachum *l.* 7. *ep.* 35. Sveton. *in Auguſto, c.* 72. alioſque ſcriptores paſſim celebratur. Et hæc quidem de inſcriptione. Nec prætereunda eſt ſubſcriptio, quæ loci, & temporis circumſtantias ſuggerendo non parum lucis itidem intellectui ipſius ſanctionis affert; locus ubi reſcriptum hoc dictatum fuit, eſt Altinum in provincia Venetiarum, ut docet Victor Schot. *c.* 26. & tabula Peutingeriana, vulgo *Altino*: unde forſan eſt, quod in Codice Theodoſiano librarius, ſeu amanuenſis, non ſolum in hoc textu, ſed & in his, qui mox recenſebantur, ſemper ſtilo vulgari ſcripſit, litteras eas datas eſse Altino, pro Altini, ubi tunc Valentinianus ſenior hujus conſtitutionis auctor conſiſtebat, quod variæ ibidem ab illo hac tempeſtate promulgatæ conſtitutiones, quæ in Codice Theodoſiano paſſim occurrunt, liquido oſtendunt, veluti dicta lex 1. & 2. *Cod. Theod. quibus equorum uſus conceſſus eſt, aut denegatus, l.* 9. *tit.* 30. lex 6. *quorum appellationes non recipiantur, l.* 11. *tit.* 36. lex unica *de Nautis Tyberinis, l.* 14. *tit.* 21. lex 7. *de pœcoribus, & catabolenſibus, l.* 14. *tit.* 3. lex 7. *C. de pœnis, l.* 9. *tit.* 40. Mortuus eſt equidem Jovianus Imperator 13. Kal. Martii teſte Socrate *l.* 3. *c.* 22. & Eutropio *l.* 10. filio Valeriano parvulo relicto. Neque tamen nomina in faſtis mutata ſunt; licet enim Cæſar, teſte Dione *l.* 45. conſulatus tempus annuum, & regulare valde mutaverit, effeceritque, ut ad menſes, & dies aliquando Conſules fierent; illud tamen poſtea conſtanter cuſtoditum fuit, ut ab illorum nomine anni notarentur, nullo habito reſpectu ad officii durationem. Hinc diſtinctio illa Conſulum in ordinarios, & ſuffectos, quam proſequuntur Roſinus, *l.* 7. *antiq. Rom. c.* 9. Arniſeus, *l.* 2. *ſelect. polit. c.* 6. *ſect.* 4. Cuſpinianus, Caſſiodor. Panvinus & alii de faſtis Conſul. agentes. Conſtantinum denuo conſulatum annuum reſtituiſſe referunt Turnebus, *l.* 5. *adverſ. c.* 50. Lipſius, *de Magiſtratibus, c.* 9. Inde etiam Jovianus poſt faſta inter Conſules refertur, cui etiam adſcribitur nobilis conſtitutio textus *in l. ſi quis* 5. *C. de Epiſc. & Cleric.* cujus etiam meminerunt Nicephorus Calixtus *l.* 10. *hiſt. Eccleſ. c.* 39. Zonaras, *tom.* 3. *Annal. in Joviano*; licet ſubſcriptio ipſius textus mendoſa ſit; cum vulgo legatur datam eſſe 2. Kal. Martii, Gratiano A. 3. & Merobaude Conſulibus; cum conſtitutio illa edita fuiſſet quatriduo ante obitum Joviani, cum Conſules eſſent ipſe, & Varronianus, *l.* 2. *C. de raptu virginum*, quem errorem jam agnovit, & emendavit Baron. *an.* 363. *n.* 129. *p.* 197.

His animadverſis jam verba ipſius conſtitutionis breviter perſtringamus: prohibitio illis generalibus verbis continetur, *Nulli tribuendum eſſe*, &c. quibus non ſolum Dynaſtæ, Nobiles, verum & univerſi cives continentur, ut *in l. nulli* 3. *ff. quod cujuſque univerſ. l.* 13. *C. de fundis patrimon. l.* 12. & aliis pluribus, etiam utuntur Imperatores dictione, *prorſus*; ut excludantur omnia, quæ in contrarium excogitari poſſunt, ut in *l. ult. C. de formulis, l.* 1. *C. de frumento urbis, l.* 11. Proſequuntur ea verba, *armorum movendorum*, quibus prohibetur uſus publicus, ſeu privatus movendi arma, etiam ſub prætextu, & colore turbarum ingruentium. Adhibent etiam limitationem Imperatores his verbis: *Nobis inſciis, & inconſultis*, id eſt voluntate Principis non prius implorata, & impetrata; quam limitationem legimus, *in leg. nullus* 4. *Cod. ad leg. Jul. majeſt. l.* 13. *ff. de tranſact. l. aufertur* 46. *§.* 7. *ff. de jure fiſci, l.* 6. *§.* 1. *ff. de offic. Proconſ. l.* 2. *C. de Cadaver. punit.* docuerunt Jacob. Gothofredus, *in d. l.* 1. *C. Theod. quorum uſus*. Arniſeus, *de majeſt. c.* 5. *de poteſt. armorum*. Nec ſuperfluo dicitur, *inſciis, & inconſultis* cum enim turbulentis primis temporibus connivenţia Principum præſumeretur, ut *in l.* 5. *§.* 1. *ff. de manumiſſ.* & caſibus relatis a Tacito, *l.* 12. *annal.* Lipſio, *l.* 4. *polit. c.* 3. *n.* 17. ideo non ſolum ſcientia Principis, verum & ejus voluntas deſideratur. Senſus ergo prædictæ conſtitutionis eſt, Campaniæ incolas, Dynaſtas, Nobiles, & ceteros cives, cum agnoſcerent, poſt ſubitaneas Principum Juliani, Jovianique mortes, diademate jam in Valentinianum, Valentemque diviſo, varios undique motus ſuboriri, petiiſſe a Rectore ſuæ provinciæ Bulcephoro, ut ſibi copiam faceret armorum, & facultatem tribueret arma ſua geſtandi in publico, illiſque adverſus omnes inſultus utendi. Conſul cum ſciret talia concedere non poſſe, quæ lege Julia majeſtatis vetita fuiſſent, *l.* 3. *ff. ad l. Jul. majeſt.* conſuluit Imperatorem Valentinianum, qui nomine ſuo, & collegæ reſpondit, nulli provinciali cujuſcumque conditionis armorum movendorum copiam tribuendam eſſe, nec ſingulatim, nec turmatim, inſcio, aut inconſulto Principe. Unde non recte Bartolus, quem ſequitur Cujacius in eo textu, generale ſummarium ita deduxerunt; Nulli licet arma portare ſine Principis licentia, cum ex juſta, & honeſta cauſa liceat privatis arma deferre. Nec recte pro ſua ſententia Cujacius expendit Sineſium *ep.* 107. ibi: " Non licitum eſt privatis hominibus arma deferre; „ nam ea verba apud Sineſium non leguntur affirmative, ſed cum interrogatione, nec ea ſententia eſt ipſius ſancti Epiſcopi, ſed alterius, quem refellere, & convincere Sineſius intendebat, ut conſtat ex integra epiſtola, ibi: " Jucundus es, cum nos ar„ ma fabricare prohibes, hoſtibus late omnia tenentibus, omniaque deprædantibus, atque in dies integrum populum con„ fertim jugulantibus, cum miles nullus adſit, qui quidem „ compareat; quæ cum ita ſint, tantumne licere negabis pri„ vatis hominibus arma ferre.

11 Proſequitur interpretatio.

12 Exponitur l. 4. §. 1. ad l. Jul. de vi. Nec etiam uſum armorum privatis indiſtincte prohibitum eſſe, ſuadetur ex lege 3. *§.* 1. *ff. ad l. Juliam, de vi*, in illis verbis: *Eadem lege Julia tenetur, qui pubes cum telo in publico fuerit*. Loquitur enim lex Julia de uſu, geſtatione, ſeu delatione armorum in publico, cum vel cœtus, turba, ſeditiove fieret, *l.* 5. *ff. eodem*: vel ſi quis ideo cum telo ambulaſſet, ut talia facilius perpetraret, *l.* 4. *ff. eodem*. Excipitur autem ipſa lege Julia geſtatio cauſaria, ſeu honeſta cauſa ſuſcepta, ut ſunt venationis, itineris, vel navigationis, *l.* 1. *ff. eod.* velut ſi ibi quis telum tutandæ ſalutis ſuæ cauſa geſtaſſe probetur, *l. ult. §. ult. ff. eod.*

CAPUT III.

Ex Concilio a Nannetenſi.

Ut quiſque *b* presbyter, qui plebem *c* regit, clericum *d* habeat, qui ſecum *e* cantet Epiſtolam, & *f* Lectionem legat, & qui *g* ſcholas poſſit tenere, & admonere ſuos parochianos, ut filios ſuos ad fidem diſcendam mittant ad Eccleſiam, quos ipſe cum omni caſtitate erudiat.

NOTÆ.

1 a *Nannetenſi.*) In 6. collectione legitur Marieenſi: in prima autem Nannetenſi, & etiam apud Ivonem *p.* 6. *Decreti, c.* 152. citantur hæc verba *ex can.* 8. *Conc. Nannet.* & etiam a Burchardo *l.* 2. *Decreti, c.* 56. & credo eſſe canonem Concilii Nannet. tum quia ex eo citatur hic canon a Lindembrogio *in gloſſario legum antiq. verbo Schola*, Fileſaco *de origine paræci, in fine c.* 4. tum quia in prioribus canonibus ipſius Concilii agitur de presbytero parocho Miſſam celebrante; unde facile credi poteſt, ſtatim PP. edidiſſe præſentem canonem, & ſicut ipſius Concilii ſubſcriptiones, & alia temporis injuria perierunt, ita & præſens canon, ejus tamen verba fere omnia reperiuntur in Concilio Pariſienſi 1. *c.* 30.

2 b *Presbyter.*) Inter alia nomina, quibus parochus proprius regens populum, appellatur, frequens eſt presbyteri, ut paſſim in veteribus Conciliis, & SS. PP. epiſtolis obvium eſt, ex quibus aliqua fragmenta referam. In Concilio Sardicenſi *can.* 12. ſtatuitur, ut Epiſcopi, ſi in ſuas poſſeſſiones venturi ſunt, & fructus ſuos collecturi, tribus diebus Dominicis, id eſt, tribus ſeptimanis in ſuis poſſeſſionibus degant, & in Eccleſia, quæ prope eſt, in qua *Presbyter* populum congregat, ne a communione alieni videantur, conveniant, & ſacrificium celebrent. In Conc. Emerit. *can.* 9. legitur: "Placuit, ut quiſquis ab Epiſcopo ſanctum in poteſtate presbyteri ad diſtribuendum tempore opportuno acceperit chriſma, nihil ab eis beneficii cauſa tollere, aut petere præſumat." Concil. Carthag. *can.* 36. ibi: *Presbyteri, qui per Diœceſes Eccleſias regunt.* Concilio Sueſſion. ſub Pipino, ibi: *Presbyter, qui in parochia eſt.* Et in Concilio Troslejano *can.* 6. habetur præclara exhortatio ad presbyteros parochianos: late illuſtrat Fileſacus *de orig. paroch. c.* 3.

3 c *Plebem.*) Id eſt parochiam; licet enim plebs aliquando accipiatur pro diœceſi, tamen plerumque accipitur pro parochia, *c.* 1. *de empt. & vend.* Concil. Afric. *can.* 87. Pariſienſe *l.* 1. *can.* 25. Regienſe *can.* 3. & 4. Concil. Nannet. *can.* 4. ibi: *Cum Sacerdos viderit aliquem infirmari in ſua plebe.* Late illuſtrant Fileſacus, *de orig. paræc. c.* 2. Souchetus, *in notis ad epiſt.* 168. *Ivonis.*

4 d *Clericum habeat.*) Conſonat Concilium Emerit. *can.* 18. ibi: "Inſtituit hæc S. Synodus, ut omnes parochiani presbyteri, juxta ut in rebus ſibi a Deo creditis ſentiunt habere virtutem, de Eccleſiæ ſuæ familia clericos ſibi faciant, quos per bonam voluntatem ita nutriant, ut & officium ſanctum digne peragant, & ad ſervitium ſuum aptos eos habeant. Hi etiam victum, & veſtitum diſpenſatione presbyteri merebuntur." *Pariſienſe* 1. can. 30. *ibi*: "Jam dudum a pio, & orthodoxo Principe Ludovico, Deo amabili Imperatore admonitum, juſſumque eſt, ut Rectores Eccleſiarum in Eccleſiis ſibi commiſſis ſtrenuos milites, quibus Chriſtus Deus placari poſſet, præpararent, & educarent." *Idem refertur* in additione cap. 2. c. 5. *ibi*: "In hoc uniuſcujuſque ſtudium voluimus probare, ut quando ad provinciale Epiſcoporum Concilium ventum fuerit, unuſquiſque Rectorum ſcholaſticos ſuos eidem Concilio adeſſe faciat, quatenus & ceteris Eccleſiis noti ſint, & ejus ſolers ſtudium circa divinum cultum omnibus manifeſtum fiat." *Conc. Vaſenſe* 2. can. 1. Omnes presbyteri, qui ſunt in parochiis conſtituti, ſecundum conſuetudinem, quam per totam Italiam ſatis ſalubriter teneri cognovimus, juniores lectores quantoſcunque ſine uxore habuerint, ſecum in domo, ubi ipſi habitare videntur, recipiant, & eos quomodo boni Patres ſpiritualiter nutrientes, pſalmos parare, divinis lectionibus inſiſtere, & in lege Domini erudire contendant." *Theodulphus Aurelian.* ep. ad Parochos, n. 20. *ibi*: "Eaſdem ferme presbyteri per villas, & vicos ſcholas habeant; & ſi quilibet fidelium ſuos parvulos ad diſcendas litteras eis commendare vult, eos ſuſcipere, & docere non renuant, ſed cum ſumma charitate eos doceant." Illuſtrant Nicolaus Lemaiſtre *de juribus Epiſc. l.* 2. *c.* 4. *fol.* 244. Fileſacus, *de orig. paræc. c.* 4. Barboſa, *de offic. Parochi l.* 1. *c.* 11. Clericum autem hunc communi voce Pſalmiſtam dictum, presbyteri ipſi parochum eligebant, & in gradu Clericorum, ut ſibi juvaret in cantu, & ſchola, cooptabant. D. Iſidorus, *l.* 1. *de inſtit. cleric. c.* 12. Rabanus Maurus, *l.* 1. *de inſt. cler. c.* 11. de quibus Pſalmiſtis accipiendi ſunt textus, *in c. Pſalmiſta,* 23. *diſt. c. omnes pſallentes,* 28. *diſt. c.* 1. *de celebr. Miſſarum.* Unde explico Capitulare Caroli 210. *l.* 5. in illis verbis: "Ut omnis presbyter die Dominico cum pſallentio circumeat Eccleſiam ſuam una cum populo, & aquam benedictam ſecum ferat." Ubi pro *Pſallentio*, legit Fileſacus *de orig. paræc. c.* 5. Proceſſionale; ſed ego pro pſallentio accipio clericum pſallentem, quem presbyteri parochi debent ſecum habere ad pſallendum, & legendum, ut in hoc textu docetur; alii tamen ſunt Pſalmiſtæ ſollemniter ab Epiſcopo ordinati, quibus ratione proprii gradus pſallendi miniſterium competit, de quibus *in c. non licet,* 93. *diſt. c. non oportet,* 44. *diſt.* Synodus Laodic. *c.* 15. & 23. & *in l. adjectos* 29. *C. de appel.* ubi eos Synoditas Imperator appellat: videndus Pancirola, 2. *var. c.* 174. de quo gradu, & ejus effectibus late agunt Vicecomes *vol.* 3. *de Miſſa ritib. c.* 24. Ant. Auguſt. *in epit. l.* 8. *tit.* 8. Ambian. *ad Tertull. de monog. c.* 12. *obſerv.* 3. Hallier. *de ſacris elect.* 2. *p. ſect.* 5. *art.* 2. §. 33. Gibalinus, *de clauſura, diſquiſ.* 1. *c.* 9. §. 1. Baronius, *in Martyrol. die* 15. *Julii, fol.* 292. Sauſay *in panopl. cleric. l.* 4. *c.* 4. Cellotius, *de hierarch. l.* 6. *c.* 14. Clericus autem, de quo in præſenti textu, neceſſario debet adeſſe, ut presbytero ſacrificium Miſſæ celebranti miniſtret, & reſpondeat, *c. propoſuit, de filiis presb.* Concil. Mogunt. celebratum anno 813. *c.* 43. Pariſienſe ſub Ludovico; *l.* 1. *c.* 48. & in Conc. Moguntino an. 1049. Auguſtano anno 1148. *can.* 18. Eboracenſi an. 1194. ſtatuitur, ne ſine miniſtro Miſſæ ſacrificium celebretur: & Leo IV. in epiſt. per provincias miſſa, jubet ut nullus Miſſam cantet ſolus, ideoque *in c. placuit* 1. *q.* 4. *c. illud* 2. *q.* 1. *c. nemo* 9. *de conſecr. diſt.* 1. *c. cum ſicut, de conſecr. Eccl.* docetur, ut Baſilica non conſecretur abſque dote congrua ad alendos presbyterum, & miniſtros. An vero ſacerdoti miniſtranti unus tantum, vel duo debeant adeſſe miniſtri pro expoſitione textus *in c. hoc quoque, de conſecr. diſt.* 1. pertractant late P. Gregor. *l.* 1. *partit. tit.* 19. *c.* 3. Lantdmeter. *de veteri cleric. l.* 2. *c.* 84. Suarez, *adverſus Regem Angliæ l.* 2. *c.* 6. *& de ſacram. q.* 83. *diſp.* 87. *ſect.* 1. Eſpenceus, *in tract. de Miſſa publ. & privata,* Coriolanus *in chron. an.* 175. Diana, *p.* 10. *tract.* 15. *reſol.* 16. Vicecomes, *de Miſſæ ritib. vol.* 3. *l.* 1. *c.* 13. Antonius Monchiac. 3. *p. de ſacrificio Miſſæ, c.* 30. Garcia, *in ſumma, eodem tract. fol.* 575. Pater Henao, *eod. tract.*

e *Cantet.*) Licet enim prioribus Eccleſiæ ſæculis omnes fideles utriuſque ſexus in Eccleſia pſallerent, ut retuli ſupra *in c.* 1. & fuſe probat Vicecomes *de Miſſæ ritibus vol.* 3. *l.* 1. *c.* 30. *cum ſeq.* tamen poſtea hoc tantum permiſſum fuit clericis, laicis vero prohibitum Concil. Laodiceno *can.* 15. Carthag. 4. *can.* 10. ibi: "Quod non oportet præter canonicos cantores, qui ſuggeſtum aſcendunt, & qui ex membrana pſallunt, aliquos alios canere in Eccleſia." Unde inſtituta fuit ſchola cantorum, de qua agunt Menardus, *ad ſacram. D. Gregorii, fol.* 62. Cironius, *ad tit. de offic. Primic.* Coriolanus, *in chron. an.* 53. *n.* 60. & *an.* 565. Mendoza, *q.* 3. *poſitiva, n.* 2. P. Herrera, *de offic. divino, c.* 15. Lantdmeter. *l.* 2. *de vet. mon. c.* 12. Grethſer. *in notis ad Codinum l.* 1. *c.* 12. Serlogus, *tom.* 3. *in Cantica, p.* 447. De cantu Eccleſiæ, & ejus uſu, videndus eſt Fileſacus *ſelect. p.* 197. 5

f *Epiſtolam, & lectionem.*) Poſtquam ab Eccleſiæ Patribus ſtatutum fuit, ut Diaconi in Eccleſia Evangelium legerent, & Subdiaconi Epiſtolam, Concilio Arvernenſi ſub Leone III. & Carolo, an. 813. *can.* 5. ad lectorem ſpectavit legere ceteras lectiones, *c. cleros, verb. Lectores,* 21. *diſt. c. perlectis, verſ. ad Lectores,* 25. *diſt.* excepto ſemper Evangelio. Unde in Conc. Carthag. 3. *can.* 2. ſtatuitur, ut cum Lectores in Eccleſia legunt, populum non ſalutent. Plura de lectoris munere in Eccleſia congeſſerunt Vicecomes *d. vol.* 3. *l.* 1. *c.* 26. Jodocus Coccius, *l.* 5. *theſauri fidei cathol. art.* 14. Spondanus *in epit. Baronii, anno* 253. *n.* 14. Menardus, *ad D. Gregorium, fol.* 274. Ciron. *ad tit. de cler. non reſid.* Ambianas, *ad Tertul. de fuga, c.* 11. *obſ.* 2. 6

g *Scholas tenere.*) Conſonant c. 20. incertæ editionis, ibi: "Presbyteri per villas, & vicos ſcholas habeant; & ſi quilibet fidelium ſuos parvulos ad diſcendas litteras eis commendare vult, eos ſuſcipere & docere non renuant, ſed cum ſumma charitate eos doceant." Quod deſumptum eſt ex Theodulpho Aurelian. *n.* 20. ſupra *n.* 1. relato; erant enim olim in Eccleſia ſcholæ duplicis generis; aliæ in monaſteriis, in epiſcopiis aliæ. De his ſcholis agitur in Concilio Tolet. 4. *can.* 23. Aquiſgr. *can.* 72. ibi: "Ut ſcholæ legentium puerorum fiant, ubi pſalmos, notas, cantum, computum, grammaticam per ſingula monaſteria, vel epiſcopia diſcant." Quæ verba reperiuntur *l.* 1. *capitul. Caroli c.* 72. De monaſticis ſcholis ita cavetur in Conc. Turon. 2. *can.* 14. "Schola labore communi conſtruatur, ubi omnes faciant, aut Abbate, aut Præpoſito gubernante; ut dum duo, vel tres viciſſim legant & excubent, alii conſolentur." Non tamen ſcholæ iſtæ omnibus pueris patebant, ſed tantum oblatis, ut probant Gibal. *de clauſ. diſq.* 2. *c.* 2. §. 11. Benedictus Ephten. *diſq. monaſt. l.* 4. *tr.* 1. & *in vita S. Benedicti c.* 45. *fol.* 1099. Scholæ, quæ in epiſcopiis erant, aliæ in Eccleſiis Cathedr. presbyteris deputabantur, de quibus agemus *in c.* 1. *de Magiſtris*; aliæ aſſignatæ erant pueris, de quibus in Concilio Valentino Galliæ ita cavetur *can.* 18. "Divinæ quam humanæ litteraturæ, necnon & eccleſiaſticæ cantilenæ, juxta exemplum prædeceſſorum." *Cabil.* 2. can. 3. & l. 2. Capit. Caroli, can. 5. *ibi*: "Scholæ ſane ad filios, & miniſtros Eccleſiæ inſtruendos, vel edocendos, ſicut nobis præterito tempore ad Atiniacum promiſiſtis, & vobis injunximus in congruis locis, ubi necdum perfectum eſt, ad multorum utilitatem, & profectum a vobis ordinari non negligatur." *Conc. Mog. ſub Carolo Magno,* c. 45. "Signum eſt, ut filios ſuos donent ad ſcholam, ſive ad monaſteria, ſive foras presbyteris; ut fidem catholicam recte diſcant, & orationem Dominicam." Reperitur *capit. l.* 5. *c.* 95. De his agitur in præſenti textu, & *in c.* 1. *de celebr. Miſſarum.* Pluraque de illis congeſſerunt Lindembrogius, *in gloſſario, verbo Schola,* Gibal. *d. c.* 2. §. 11. Fileſacus, *in c.* 15. §. 2. *de offic. ord.* Cironius, *l.* 2. *obſerv. c.* 7. 7

CAPUT IV.

a Gregorius.

Siquis ex clericis comam relaxaverit, anathema ſit.

NOTÆ.

a *Gregorius*) Nonus legitur in 6. collectione, in prima autem legitur tantum Gregorius; ſed legendum eſt Gregorius II. in Synodo Romana 1. ut habetur *in c. ſi quis ex clericis, diſt.* 23. Ipſe enim Gregorius nonis Aprilis, anno Domini 721. Conc. Romæ celebravit contra illicita connubia, in quo 17. canones editi fuerunt; & in canone ultimo ita legitur: "Si quis ex clericis comam relaxaverit, anathema ſit: & reſponderunt omnes tertio, anathema ſit: ut habetur in ipſis tomis Conciliorum, *t.* 17. *Regiæ editionis, fol.* 379. & Baronio, *an.* 721. & ex Gregorii decretis citantur hæc verba in Concil. Mogunt. ſub Rabano, tempore Leonis IV. ibi: "In decretis Gregorii Papæ ſcriptum eſt, ſi quis ex clericis laxaverit comam, anathema ſit: unde ſancimus, ut hujuſmodi cogantur ad priſtinum ſtatum reverti.

COMMENTARIUM.

2 Concluſio traditur, & probatur.

Ex hoc Synodi Romanæ canone ſequens communiter deducitur diſputanda aſſertio: *Clerici comam nutrire non debent.* Probant textus, *in c. prohibete, cum ſeq.* 23. *diſt.* Martinus Brachar. *ſuæ collectionis c.* 41. ibi: "Non oportet clericos comam nutrire, & miniſtrare," *c. præcipimus* 21. *q.* 4. *c. Joannes, de clericis conjugatis, c. unic. eod. tit. in* 6. *Clem.* 2. *hoc tit.* Concilium Agath. ſub Cœleſtino I. *can.* 20. Tolet. 4. *can.* 40. Mogunt. 2. *can.* 15. Aquiſgr. 1. *can.* 1. Triburienſe ſub Arnulpho, *can.* 20. Stephanus II. Pontif. *in reſp. can.* 18. ibi: "Ut nullus clericus, aut monachus comam laxare præſumat, aut anathema ſit." Synodus Lingonienſis, cujus canones collegit Ludovicus Card. de Varro anno 1404. ibi: "Comam non nutriant clerici, ſeu crines magnos, alioquin poſſint tonderi per Archidiaconos." Concilium Tolet. 4. *can.* 41. "Omnes Clerici, vel Lectores, ſicut Levitæ, & Sacerdotes, detonſo ſuperius toto capite, inferius ſolam circuli coronam relinquant, non ſicut hucuſque in Gallæciæ partibus facere Lectores videntur, qui prolixis, ut laici, comis, in ſolo capitis apice modicum circulum tondent." Concil. Salſbur. ſub Gregorio X. anno 1274. "Edicto perpetuo prohibemus, ne clerici comam nutriant, maxime ſacerdotes, qui taliter tondeantur, ut pateant eis aures; ceteri inferioris ordinis clerici in tonſura non multum diſcrepent ab iiſdem." Barchinon. *can.* 6. "Ut nullus clericus comam nutriat, aut barbam radat." Synodus Hibernica ſub Leone Magno an. 456. ibi: "Quicumque clericus ab oſtiario uſque ad ſacerdotem ſine tunica viſus fuerit, & ſi non more Romano capilli ejus tonſi ſunt, ab Eccleſia ſeparetur." Zacharias Pontif. in Concilio Rom. *can.* 8. "Ut ſi ullus clericus, aut monachus comam laxare præſumpſerit, anathema ſit." Concilium Oxonienſe *can.* 23. tempore Honorii III. "Et nec ipſi, nec alii clerici comam nutriant, ſed honeſte tonſi, & coronati incedant, niſi forte exegerit juſta cauſa habitum traſformare." Salcebur. tempore Gregorii X. *can.* 11. Ravennat. tempore Honorii IV. Concilium Tolet. celebratum anno 1324. ibi: "Quilibet etiam clericus barbam faciat ſibi radi, quolibet ſaltem menſe, nec crines deferat notabiliter infra aures." In legibus presbyterorum Nortumbrenſium, quas collector Conciliorum majoris Britanniæ ſub anno 988. repoſuit, *n.* 34. ita legitur: "Si presbyter barbam, vel comam radere neglexerit, compenſato." Trid. *ſeſſ.* 23. *de ref. c.* 6. Sixtus V. *conſtit.* 92. Illuſtrant ultra congeſtos in præſenti a Barboſa, & Garanna, idem Barboſa *de jure Eccl. l.* 1. *c.* 40. *n.* 13. & de poteſtate Epiſcopi *alleg.* 9. *n.* 10. Cujacius, Boetius Epon. & Fabrotus, *ad hunc textum,* Scortia, *in ſelect. ep.* 149. *theorem.* 381. Vivar. *de veteri monach. l.* 2. *c.* 10. Volduc. *de Eccleſia poſt legem, c.* 12. Spondanus, *in epit. Baronii, anno* 57. *n.* 20. & *anno* 58. *n.* 50. & 51. & *anno* 398. *n.* 15. Severinus Binius, *t.* 1. *Conc. in notis ad Anicetum.* P. Creſolius, *l.* 4. *myſtag. c.* 12. Cochier, *in fac. hiſt. centur.* 1. *cap.* 29. & *cont.* 2. *cap.* 82. Cabreros, *de metu l.* 2. *c.* 48. *n.* 128. I. Garcia, *in ſumma, tr.* 1. *diffic.* 2. Machado, *t.* 2. *l.* 4. *ſummæ, p.* 1. *tr.* 13. *docum.* 10. Marchinus *de ordine, tr.* 2. *p.* 1. *c.* 5. Serlogus, *in Cantica, t.* 3. *c.* 4. *verſ.* 2. *veſtig.* 32. *fol.* 288. Zerda in Judith. *t.* 1. *fol.* 234. Sauſay, *in panop. cleric. p.* 2. *l.* 1. *c.* 4. Hallierius, *in appendice ad tr. de ſacris elect.* Villarroel. *p.* 1. *de regim. Eccl. q.* 10. *art.* 6. fuſe Theophilus, *t.* 13. *in tr. Laus brevit. c.* 9. innumeri apud Solorzanum, *t.* 2. *de jure Ind. l.* 1. *c.* 14. *n.* 32. Franciſcus Florens in præſenti. Antiquitatem autem tonſuræ clericalis probant Morin. *de ſacris ordin. exercit.* 15. Caſal. *de ritibus Eccleſiæ, c.* 49. Sirmond. *ad Sidon. l.* 4. *ep.* 24.

3 Traditur dubitandi ratio.

Hæc tamen aſſertio difficilis redditur ſequenti juris conſideratione; nam qualibet Domini noſtri actio debet eſſe vitæ noſtræ inſtructio. *Clem.* 1. *de Magiſtris*: ſed Dominus noſter Jeſus Chriſtus cæſariem detulit, ut conſtat ex Lentulo Judaici Populi Præſide apud Malonum, *in notis ad c.* 3. *Paleoti Archiepiſcopi*, ubi Dominum noſtrum ita depinxit: "Capillos habens colore nucis avellanæ præmaturæ, & planos fere uſque ad aures; ab auribus vero concinnos, criſpos, aliquantulum cæruleos, & fulgentiores, ob oculos ventilantes; diſcrimen habens in medium capitis, extra morem Nazaræorum; frontem planam, & ſereniſſimam, cum facie ſine ruga." Refert P. Zerda *in adverſ. c.* 100. *n.* 7. & Nicephorus Calixtus, *l.* 1. *c.* 40. ait: "Capitis capillos tulit prolixiores, novacula enim caput ejus non aſcendit." Et de D. Jacobo legitur apud Pierium *in tr. de barbis Sacerdotum*, inter reliquas bene inſtituti illius animi dotes, in ſumma omnium conſenſione, quod nullo unquam tempore tonſorem admiſerit. Ergo non recte Gregorius in præſenti prohibet clericis comam nutrire, contra factum Domini, & Sanctorum ejus. Augetur primo dubitandi ratio ex eo, quia juri divino contrarium eſt comam dimittere, & caput attondere. *Levit. c.* 19. ibi: "Non attondebitis in rotundum comam, nec radetis barbam. *Et c.* 21. Nec radent caput, nec barbam," Numerorum *c.* 6. Et recte, nam comam nutrire auctoritatis, & gloriæ eſt. D. Ambroſius *l.* 6. *Hexaemer.* ubi ait; comam eſſe reverendam in ſenibus, venerabilem in Sacerdotibus, terribilem in bellatoribus, decoram in adoleſcentibus, comptam in mulieribus, ducem in pueris: "Tolle arboris comam, arbor ingrata eſt: tolle homini capillum, tota pulchritudo flacceſcit. *D. Hieronymus*, in Ezechielem *c.* 5. In cæſarie pulchritudinis, & virilitatis indicium eſt; quæ ſi radatur, fœda nuditas apparet. *Apulejus l.* 2. Aſini aurei, *ibi*: Si cujuslibet eximiæ pulchritudinis caput capillo ſpoliaveris, faciem nativa ſpecie nudaveris, licet illa cælo dejecta, mari edita, fluctibus educata; licet, inquam, Venus ipſa fuerit, placere non poteſt, nec Vulcano ſuo. *Ovidius*:

Turpe pecus mutilum, turpis ſine gramine campus:
Et ſine fronde frutex, & ſine crine caput.

Sineſius *in encomio de calvitie*: Statius *l.* 1. *Aquil.*

—— Niveo natat ignis in ore:
Purpureo, flavoque nitet coma gratior auro.

Virgilius

Aurea fulgebat roſeis aurora capillis.

Et ita coma plures perpolitas nationes uſas fuiſſe conſtat. De Lacedæmoniis teſtatur Plutarchus, *in Lyſand.* De Luſit. Alex. ab Alex. *l.* 5. *genial. c.* 14. De omnibus Hiſpanis in communi Cælius Rhodig. *l.* 18. *antiq. lect. c.* 21. de aliis idem probant Mendoza, *in* 1. *Regum, q.* 1. *n.* 11. Hothom. & Junius, *in tr. de barba, & coma.* Biſciola, *l.* 7. *hor. ſucciſ. c.* 5. Minus igitur recte Gregorius in præſenti comam nutrire clericis prohibet. Augetur ſecundo ex eo, nam comam radere, captivitatis ſervilis, ac ignominiæ ſignum fuiſſe invenio apud Ezechielem *c.* 29. ibi: "Nabuchodonoſor ſervire fecit ſervitute magna omne caput decalvatum, & omnis humerus depilatus eſt. *Et* l. 2. Regum, c. 10. Tulit itaque Amon ſervos David, raſitque dimidiam partem barbæ eorum, & dimiſit eos," Et *l.* 1. *Paralip. c.* 9. Deuter. *c.* 32. Unde Ariſtoteles dixit, comam eſſe libertatis argumentum. Et apud Ariſtophanem legimus: *Servus cum ſis, comam nutris?* & apud Martialem, qui ut quendam nuncuparet filium ſervi, dixit *l.* 6. *epigram.* 62.

—— Sed patris ad ſpeculum tonſi.

Quin & criminum reos, & ad metallum damnatos, tonderi ex Ulpiano colligitur *in l. veſtem, ff. de injuriis,* & ex novella 62. Juſtin. 59. Leonis, & apud Iſaiam ita comminatur Dominus, *c.* 3. *Decalvabit Dominus verticem filiorum Sion.* Et *c.* 48. *Omne caput calvitium erit.* Ezechiel. *c.* 7. Amos, *c.* 8. Illuſtrat late Hurtado, *de martyrio per peſt. digreſ.* 5. *membr.* 3. & in legibus Wiſigoth. *l.* 1. *tit.* 4. ita cavetur: "Ad aliorum terrorem centenis flagellis, & turpiter decalvati perenni infamiæ ſubjacent. *Et* l. 1. tit. 7. leg. 7. tit. 2. c. 335. & l. 1. legum Longob. tit. 17. *Tacitus de moribus German.* Pauciſſima in tam numeroſa gente adulteria; quorum pœna præſens, & maritis permiſſa; ac ſciſſis crinibus nudatam coram propinquis expellit domo maritus." Turonenſis, *l.* 5. *hiſt. c.* 39. *Et graviter verberata, incidi comam ejus capitis jubet.* Juvenalis ſatyra 5.

—— Pulſandum vertice raſo
Præbebit quandoque caput, nec dura timebit
Flagra pati.

Idem refert Adamus *l.* 5. *hiſt. Bremenſis, c.* 1. Unde omnis abraſio ignominioſa. Tertullianus, *de pallio c.* 4. Cicero, *pro Roſcio*, ibi: "Nonne ipſum caput & ſupercilia penitus abraſa, olere malitiam, clamitare calliditatem videntur? *Et inferius*: Qui idcirco capite, & ſuperciliis ſemper eſt raſus, ne ullum pilum boni viri habere dicatur:" Quare apud Jeremiam *c.* 9. *verſ.* 25. Dominus comminatur ſe viſitaturum ſuper omnes, qui attonſi ſunt in comam, habitantes in deſertis: & Baruch *c. ult.* ubi Jeremias in epiſtola, quam dirigit ad Judæos abductos exules in Babyloniam, proponit iis pudendos Idolorum ſacerdotes habentes tunicas ſciſſas, & capita, & barbam raſam. Accedit, nam comam dimittere, & radere in luctu & magno mærore habetur apud antiquos, qui in luctuoſis, & acerbis caſibus, atque in funeribus charorum, ut mæſtitiam demonſtrarent, comam cum barba detondebant. Seneca, *de conſol. c.* 36. Herodotus, *in Euterp.*

Aſpice demiſſos lugentis more capillos.

Hieremias *c.* 7. ibi: "Tonde capillum tuum, & projice, & ſume directum planctum." Unde Job audita filiorum clade totondit capillos, *c.* 1. Sed & Michæas *c.* 1. ait: "Decalvare, & detondere ſuper filios delitiarum tuarum: dilata calvitium tuum, ſicut aquila, quoniam captivi ducti ſunt ex te." *Suetonius*, in Caligula, de morte Germanici c. 4. *ait*: Re-

„ gulos quoſdam barbam poſuiſſe, & uxorum capita raſiſſe „ ad indicium maximi luctus. „ Innumera congeſſerunt Cochier, *in face hiſt. c.* 29. Fornerius *l.* 4. *rer. quotid. c.* 5. Serlogus *tom.* 3. *in cant. veſtig.* 32. *c.* 5. *verſ.* 2. *fol.* 286. Pineda, & Sanchez *in c.* 1. *Job*, *verſ.* 20. Marcel. Donatus, *ad Svetonium*, *in Cæſare c.* 67. Cabreros, *de metu l.* 2. *c.* 48. Proſperus Stellatus, *de coronis c.* 8. Hurtado, *de vero martyrio*, *ubi proxime*, Beyerlinch *t.* 1. *in theat. verbo Abraſio*, & *tom.* 2. *verbo capilli*, & *tom.* 6. *verbo Pilus*. Philippus Camerarius, *tom.* 1. *horar. ſucciſ. c.* 36. & *cent.* 2. *c.* 40. Novarin. *l.* 26. *ſchediaſm. cap.* 29. uno ipſi morituri comam ſicut alia ornamenta deponebant. Statius *extrem.* 7.

Adeo jam rapidi curſum ſtygis, utraque dictis
Flumina ter gemimus, quæ mali cuſtodis hiatus:
Accipe commiſſum capiti decus, accipe lauros
Quas Erebi deferre nefas.

Virgilius *l.* 4. *Æneid.*

Nondum illi flavum Proſerpina vertice crinem
Abſtulerat; ſtygioque caput damnaverat Orco.

Et infra:

Sic ait, & dextera crinem ſecat, omnis & una
Dilapſus calor, atque inventos vita receſſit.

Igitur ſi comam dimittere, luctum, atque mœrorem ſignificat, ac majoris mali principium, cur clerici, qui honore, veſtituque præfulgere debent, eam nutrire non poſſunt?

4 De coma, & ejus uſu. Qua dubitandi ratione ita fulcita non obſtante, vera eſt præſens aſſertio, pro cujus expoſitione ſciendum eſt, nutrire comam omnibus, etiam laicis natura ipſa prædocente turpe eſſe. D. Paulus 1. *ad Cor. c.* 11. In hoc enim, ibi S. Chryſoſtomus ait, natura humano generi dedit providentiæ, ac ſubjectionis ſymbola, ideoque virum juſſit rejecta coma libero, & aperto capite principatus ſignum præferre, mulierem vero comam geſtare voluit, veluti quoddam ſubmiſſionis velamen, & ſervitutis in ſignum, *c. hæc imago*, 50. *diſt.* Ovid. *epiſt.* 4. viros comatos ita detrectatur:

Sint procul a nobis juvenes, ut fæmina compti.

Quare Virgil. *l.* 12. *Æneid.* Æneam ſemivirum appellavit.

——— *Da ſternere corpus*
Semiviri Phrygis, & fœdare in pulvere crines
Vibratos calido ferro, myrrhaque madentes.

Hanc in tractandis crinibus mollitiem improbarunt Clemens Alexand. *l.* 3. *pædag. c.* 3. Seneca, *epiſt.* 115. & 126. Horatius, 1. *Carmin. od.* 15. Tertull. *l.* 2. *ad uxorem*, ibi: Quid, *inquit*, crinibus veſtris quieſcere non licet, modo ſubtractis, modo relaxatis, modo ſuſcitatis, modo eliſis? *Seneca*, de brevit. vitæ c. 12. *ſic comatos deſcribit*: Illum tu otioſum vocas, qui cerinthia paucorum furore pretioſa, anxia ſubtilitate concinnat, & majorem dierum partem æruginoſis lamellis conſumit; qui in ceromate (nam proh delictum, ne quidem Romanis, vitiis laboramus) ſpectator puerorum rixantium ſedet? Quid illos otioſos vocas, quibus apud tonſorem multæ horæ tranſmittuntur, dum decerpitur ſi quid proxima nocte ſubcrevit: dum de ſingulis capillis in conſilium itur; dum aut diſcreta coma reſtituitur, aut deficiens hinc, atque hinc in frontem compellitur? Quis eſt illorum, qui non malit rempublicam turbari, quam comam ſuam? Quis non ſolicitior ſit de capitis ſui decore, quam de ſalute? Quis non comptior eſſe malit, quam honeſtior? Hos tu otioſos vocas inter pectinem, & ſpeculum occupatos? nec omittendus D. Ambr. *ini. de virgin.* 3. ubi ait: Noli proxima mea cincinnos corporalium capillorum; non illa ornamenta, ſed crimina ſunt, lenocinia formæ, non præcepta virtutis. Alios cincinnos Nazaræus habet, quibus ferrum non aſcendit, quos nemo præcidit: qui non calamiſtris compoſiti, & arte digeſti, ſed multiplici criſpante virtutum nitentium gratia refulſerunt. Tandem audiamus Chryſoſt. *ad Pelliceum*, qui in Arbitri ſatyra ita ait: Quo enim ſpectant flexæ pectine comæ, quo facies medicamine attrita, & oculorum quoque mollis petulantia? quo inceſſus apte compoſitus, & ne veſtigia quidem pedum extra menſuram aberrantia, niſi quod formam proſtituas, ac vendas? Vides me? nec auguria novi, nec mathematicorum cælum curare ſoleo: ex vultibus tamen hominum mores colligo. Quare diligenter Patres Conc. Illiber. *can.* 67. prohibuerant, ne qua fidelis, vel catechumena, aut comatos, aut viros cinerarios habeat, ubi notavi. Plura congeſſerunt in comæ virilis deteſtationem Roa, *l.* 3. *ſingular. c.* 15. Caranza, *en el abuſo de los trages*, D. Guttierez Marques de Carenga *in opuſc. contra las quedejas*. Recte ergo cum comam nutrire a Sanctis Patribus, etiam in laicis, ut turpe exoſum ſit, quanto magis in clericis, qui non vagis oculis, aut petulanti geſtu, ſed pudorem, & verecundiam mentis ſimplici habitu, inceſſuque oſtendere debent, ut ajebat D. Iſidorus, *l.* 2. *de offic. c.* 2. Talis abuſus condemnatur, & comam nutrientes excommunicationis mucrone feriuntur; nam quo plus honoris, & venerationis clericis debetur, eo gravius plectendi ſunt illi, qui, ut ait Salvianus, *l.* 4. *de gubern. Dei*, per flagitia ac turpitudines ſuas nomen religionis infamant.

5 De tonſura clericorum. Deinde ſciendum eſt, jam primis Eccleſiæ ſæculis ejus miniſtros in album ſacræ militiæ relatos comam depoſuiſſe, & clericalem dignitatem per comæ tonſuram ſuſcepiſſe: unde Arator *epiſt. ad Parthenium*, ait:

Namque ego Romanæ cæpit permixtus amœnis
Eccleſiæ, tonſo vertice factus ovis.

Et in vita S. Germani Epiſcopi Altiſiodorenſis, auctore Conſtantio presbytero, legitur: “ Invocato nomine Domini, cæ„ ſariem ejus capiti detrahens, habitum religionis, rejectis „ ſæcularibus ornamentis, cum promotionis honore induit. „ Gregor. Turon. *l.* 3. *hiſt. c.* 18. ibi: “ Sibi manu propria capil„ los incidens, clericus factus eſt. *Et* de vitis Patrum c. 6. „ Simpliciter Abbatem exorans, ut ſibi comam capitis ton„ dere dignaretur. „ Et B. Gregorius *l.* 7. *ep.* 112. ubi de his conqueritur, qui ex laicali ſtatu ad clericatum repente convolarunt: “ Tonſura accepta, ſeu potius arrepta, *ait*, hoc „ quoque ad nos perveniſſe non diſſimili dignum conteſtatio„ ne complectimur, quod quidam deſiderio honoris inflati „ tonſurantur, & fiunt repente ex laicis ſacerdotes. „ Inde etiam in formulis Marculphi *l.* 1. *n.* 19. dum refertur præceptum Regis de clericatu, quo ſcilicet Rex licentiam nomen dandi clericali militiæ conceſſit, præciſæ comæ, & efformatæ tonſuræ mentio fit illis verbis: “ Ille ad noſtram veniens præſen„ tiam petiit Serenitati noſtræ, ut ei licentiam tribuere de„ beremus, qualiter comam capitis ſui ad onus clericatus de„ ponere deberet; quod nos propter nomen Domini gratan„ te animo præſtitiſſe cognoſcit. Præcipientes ergo jubemus, „ ut ſi memoratus ille de capite ſuo bene ingenuus eſſe vi„ detur, & in puletico (polyptico, ideſt, publicis rationi„ bus, legit Pitheus, *ad tit.* 26. *legis Salic.* & nos *in c. unico de obl. ad ratioc.*) publico cenſitus non eſt, licentiam habeat „ comam capitis ſui tonſurare, & ad ſupraſcriptam baſili„ cam, vel monaſterium deſervire, vel pro nobis Domini „ miſericordiam attentius exorare. „ Notgerus Epiſcopus Leodienſis in vita S. Landaol. ait: “ Ab oratione ſurrexit, „ capitis comam ſibi abſcindi fecit, clericatus adeptus hono„ rem, omnem in clero gratiam, &c. „ Et in 6. Synodo *can.* 33. expreſſe prohibetur quocumque ſacerdotali ordine, vel miniſterio fungi, niſi illi, qui tonſuram ſacerdotalem habuerit, & benedictionem a ſuo proprio paſtore canonice ſuſceperit. Ut ex Apoſtolica traditione ſemper in Eccleſia obſervatum fuit, ut clerici tonſuram deferrent, juxta declarationem Aniceti, *in c. prohibete*, 23. *diſt.* ibi: “ Ut clerici juxta „ Apoſtolum comam non nutriant, ſed deſuper caput in mo„ dum ſphæræ radant. „ Et in libro Pontificali, *n.* 12. de Aniceto Pontif. ita legitur: “ Hic conſtituit, ut Clericus co„ mam non nutriret ſecundum Apoſtoli præceptum, „ *c. duo ſunt* 7. 12. *q.* 1. Quare coronati pro clericis ponuntur *in l.* 48. *C. Theod. de Epiſc. & glor.*, ubi illuſtravit Gothofr. Rem ſcribit miram Gregor. Turon. *in vitis SS. PP. c.* 17. „ S. Nice„ tius Epiſcopus ab ipſo ortus ſui tempore deſignatus eſt cle„ ricus, nam cum partu fuiſſet effuſus, omne caput ejus, ut „ eſt conſuetudo naſcentium infantium, a capillis quidem „ nudum cernebatur, in circuitu vero modicorum capillorum „ ordo apparuit, ut putares ab iiſdem coronam clerici fuiſ„ ſe ſignatam. „ Defendunt contra Novatores, præcipue Calvinum, & ejus aſſeclas, Sauſay *in panopl. cleric. l.* 2. *per tot.* Hallier. *de ſacris elect. in append. de tonſura*, Carrier. *t.* 2. *ſ. fidei*, *fol.* 215. Mendoza, *q.* 5. exponit fuſe Proſperus Stellatus, *l.* 3. *de coronis*, *& tonſuris*, Baron. *anno* 50. *n.* 27. & 141. & *anno* 34. *nu.* 293. Creſol. *l.* 4. *myſtag. c.* 12. *ſect.* 3. Sixtus Senenſis, *l.* 5. *Biblioth. annot.* 244. Bellarminus, *l.* 2. *de monachis*, *c.* 40. Jodocus Coccius, *tom.* 2. *theſauri*, *l.* 4. *art.* 8. Coriolan. *in breviario*, *anno* 167. Yepes, *in chron. Divi Benedicti*, *anno* 523. *c.* 4. Matthias, Bredembachius, *l.* 4. *Antiperiſpiſtis*, *c.* 23. Turrianus, *l.* 5. *pro epiſt. Pontif. c.* 19. Chriſt. Lupus, *in c.* 14. *Synodi* 7.

Rationes vero, & ſignificationes, tum morales, tum myſticas hujus tonſuræ aſſignarunt Sancti Patres. D. Iſidorus, *l.* 2. *de eccl. offic. c.* 14. a ritu Nazaræorum fluxiſſe credit; erant enim Nazaræi inter Judæos ſanctitate vitæ celebres, & auſterioris inſtituti, ſeu propoſiti viri, ad tempus, vel in perpetuum conſecrati; cujus conſecrationis ritus refertur *c.* 6. *Num.* his verbis, “ Cum dies, quos ex voto decreverat, complebun„ tur, adducet eam ad oſtium tabernaculi fœderis, & offeret „ oblationem ejus Domino, &c. tunc radetur Nazaræus ad „ oſtium tabernaculi fœderis cæſarie conſecrationis ſuæ: tol„ letque capillos ejus, ponetque ſuper ignem, qui eſt ſup„ poſitus ſacrificio pacificorum, &c. „ Quamvis autem toto tempore Nazaræatus, ſeu voti ſui caput Nazaræus non attonderet, nec raderet, dicente Scriptura: “ Omni tempore ſe„ parationis ſuæ novacula non tranſibit per caput ejus, uſque „ ad completum diem, quo Domino conſecratur. Sanctus „ erit, creſcente cæſarie ejus: „ Attamen die, quo conſecrari, & perfici cenſebatur, caput ſolemniter attondebat, *Jud. c.* 13. refert Joſephus, *l.* 2. *de bello judaico*, *c.* 15. quam rationem amplexi fuerunt PP. Concilii Aquiſgr. *can.* 1. Aliam adducunt Germanus Patriarcha Conſtant. *in theoria rerum eccleſ.* Beda, *l.* 5. *hiſt. c.* 22. P. Bleſenſis, *in c.* 1. *Job*, videlicet, in memoriam ſpineæ coronæ Domini clericos capillos in formam coronæ attonſos geſtare; quam illuſtrant Sauſay, *p.* 1. *Panopl. cler. l.* 3. Bulenger. *l.* 1. *opuſcul. c.* 8. Zerda, *in adverſ. c.* 137. *n.* 5. Alii putant, hoc ritu moneri clericos, ut tamquam ſpirituales Reges coronam geſtare meminerint: ita D. Iſidorus, *d. l.* 2. *c.* 14. Rabanus Maurus, *l.* 2. *de inſtit. cler. c.* 1. Hugo a S. Victore *l.* 2. *de ſacris*, 3. *p. c.* 1. Alii tandem in memoriam tonſuræ S. Petri eundem ritum uſitari credunt. Beda *l.* 5. *hiſt. c.* 22. ibi: “ In Eccleſia, vel in univerſo hominum genere re„ perimus tonſuras; nullam magis ſequendam, amplecten„ damque jure dixerim ea, quam in capite ſuo geſtabat il„ le, cui ſe confitenti Dominus ait: Tu es Petrus, &c. „ *Et paulo poſt*: Nec ob id tantum in coronam attondemur, quia attonſus eſt Petrus, ſed quia Petrus in memoriam Dom. paſſionis ita attonſus eſt. *Germanus Patriarc.* ubi ſupra, *ibi*: Duplex corona circumpoſita capiti ſacerdotis, ex capillorum ſignificatione imaginem refert venerandi capitis Apoſt. Petri,

6 Afferuntur aliquæ rationes.

qui

qui cum miſſus eſſet ad prædicationem Domini, & Magiſtri, ei tonſa eſt ab iis, qui ejus ſermonem non credebant, ut illuderetur ab ipſis, eique Magiſter Chriſtus benedixit, & infamiam in honorem, illuſionem in gloriam convertit, & poſuit ſuper caput ejus coronam, non ex lapidibus pretioſis, ſed lapidem ex petra fidei ejus, fulgeſcentem ſuper aurum, topazion, & lapides pretioſos. Nec deſunt myſticæ rationes; duas referunt Sauſay, *d. l.* 3. *prope fin.* Ephtenus *l.* 5. *diſq. monaſt. tr.* 9. *diſq.* 4. & 5. quas late illuſtrat Hurtado, *de vero martyrio*, ubi ſupra, *fol.* 383. quibus non improprie addi poteſt alia ex veteri more adoptandi petita. In priſcos enim adoptionis ritus refertur per capillorum attonſionem adoptionem perfici. Paulus Diaconus, *l.* 6. *de geſtis Longob. c.* 53. Circa hæc tempora Carolus Princeps Francorum Pipinum ſuum filium ad Luitprandum direxit, ut ejus juxta morem capillum ſuſciperet: qui ejus cæſariem incidens, ei pater effectus eſt. *Idem refert Aimonius*, de geſt. Francorum l. 4. c. 57. Pepigerat autem fœdus præfatus Princeps, cum Luitprando Longobardorum Rege, eique filium ſuum Pipinum miſit, ut more Chriſtianorum fidelium ejus capillum primus attonderet. Atque ita Benedictum Secundum Conſtantini IV. filios in ſuos recepiſſe, & veluti adoptaſſe videtur, cum mallones capillorum ab eis ſuſcepit. Refert Anaſtaſius Biblioth. *in Benedictum II.* obſervarunt Merillus, *l.* 3. *obſ. c. fin.* Sahabedra, *in Chron. Goth. c.* 9. Serlogus *t.* 3. *in Cantica*, *fol.* 286. Unde tonſura clericalis adoptionem in Chriſti familiam ſignificat, ut per tonſuram in familiam Dei tranſeamus, & ad ejus hæreditatem vocemur, tamquam ſpeciales filii, juxta Iſidorum, *in c. Claros*, 21. *diſt.* relatum.

7 Diſſolvitur dubitandi ratio. Nec obſtat dubitandi ratio ſupra expenſa, pro cujus ſolutione ſciendum eſt, Hebræos longam comam aluiſſe, ut late probant Pineda, *l.* 1. *in Job*, *verſ.* 20. *n.* 11. Serlogus, *d. t.* 3. *fol.* 287. Cochier, *in face hiſt. cent.* 2. *c.* 82. Unde Chriſtus Dominus prolixiori utebatur coma, ut quemadmodum in aliis rebus, in crinis quoque diſpoſitione a communi provinciæ uſu non diſcederet; quia tunc expediebat ab uſu ordinario hominum Redemptorem noſtrum non abhorrere, ut obſervarunt Creſol. *l.* 4. *myſtag. c.* 12. *ſect.* 2. Serlogus *t.* 3. *in Cant. c.* 5. *veſtig.* 32. *fol.* 299. quod & ex eadem ratione diſcipulum ejus B. Jacobum feciſſe, facile credi poteſt. Nec obſtant auctoritates Sacræ paginæ, Non prima deducta *ex c.* 19. *Levitici*, in illis verbis: *Nec in rotundum attondebitis comam*. Quem locum ita vertit Symmachus: *Non circumtondebitis in circuitu aſpectum capitis veſtri*. Vatablus ita legit: *Non attondebitis in rotundum comam veſtram, Ægyptiorum ſacerdotum more*. Vixerant enim Iſraelitæ hactenus inter Ægyptios, quorum ne morem hac in re imitarentur Levitæ, hoc decreto voluit Deus præpedire. Præcidere ergo voluit Dominus in Judæis talem ritum. Sunt alii, qui reſpondent, hoc præceptum fuiſſe cæremoniale, ut fuit circumciſio, & id genus alia, quæ poſt legem gratiæ mortua ſunt, ut probavi *in cap. tranſlato*, *de conſtit.* Alii dicunt, Dominum non tam morem attondendi caput in rotundum prohibuiſſe, quam pravam intentionem vetuiſſe; ſiquidem non abſolute, ne hoc facerent, ſed ſolum propter malum finem prohibuit, ſcilicet cultum dœmonis, propter quem ethnici id uſurpabant, ut ſtatim dicemus. Sed his omiſſis, genuinæ interpretationi hujus loci planam, & expeditam viam ſternit Heſychius Epiſcopus Hieroſol. *in comment. ſuper Levit.* *Tondere*, inquit, *comam in rotundum*, *non eſt comam abſcindere*, *ſed ornare*. Unde in editione LXX. Interpretum legitur: *Non facietis ſiſoen ex coma veſtra*; id eſt ornatum cincinnum. Suidas enim ſiſoen interpretatur, id eſt capillum plicatum; Latini vocant capillitium calamiſtratum, ſive calamiſtris in cincinnos reflexum. Quo in ſenſu ea voce utuntur D. Paulus 1. *ad Timoth.* 2. *verſ.* 9. D. Petrus 1. *epiſt.* 3. *verſ.* 3. Sua igitur verſione Septuaginta innuunt, prædicto c. 19. Levitici a Domino cincinnos tantum prohiberi. Adſtipulatur Codex Hebræus, quem periti hujus linguæ aſſerunt, ad verbum expreſſe ſic habere: *Non circulabitis*, *non faciatis rotundum*; vel, *non cincinnabitis extremitatem capitis veſtri*. Ratio hujus prohibitionis eſt, quia cincinnati, & calamiſtrati capilli ſignum ſunt mollis, & effeminati animi, ut ſupra probavi. Nec obſtat ejuſdem libri c. 21. in illis verbis: *Non radent caput*, *neque barbam*; nam facile textus ille exponitur, ſi non mutilus, ſed integer textus proferatur; ita enim habetur: “ Loquere ad ſacerdotes filios Aaron, „ & dices ad eos: Ne contaminetur ſacerdos in mortibus ci„ vium ſuorum, niſi tantum in conſanguineis, & propinquis, „ ideſt ſuper patre, & matre, & filio, & filia; fratre quoque, „ & ſorore virgine: ſed nec in Principe populi ſui contamina„ bitur. Non radent caput, nec barbam, nec in carnibus ſuis „ facient inciſuras; „ ut Gentiles videlicet facere ſolebant: ſi enim alioquin per ſe nefas eſſet capillos, vel barbam radere, peccarent Nazaræi, qui ſolemni ritu a ſacerdote radebantur, & capillos ſuos igne ſacrificii cremandos ad oſtium tabernaculi fœderis offerebant; *Numeror. c.* 6. Peccavit etiam & Ezechiel, qui aſſumpto gladio, ductoque per caput, & barbam, pilos ſuos raſit, *Ezechiel. c.* 5. *verſ.* 1. Quin & ipſe peccavit vas electionis Paulus, qui caput ſuum totondit in Cenchris, *Act. Ap.* 18. *verſ.* 18. & *c.* 21. 23. & 24. Non ergo prohibetur in ſacro textu abſolute raſio capillorum, ſed ea quæ fit luctus cauſa. Nec etiam obſtat locus Hieremiæ *d. c.* 9. ubi Dominus comminatur ſe viſitaturum ſuper omnes, qui attonſi ſunt in comam; nam illis verbis Dominus non increpat comam attondentes, ſed perſtringit Judæorum luxum, qui Gentilium more comam in gyrum accommodabant; non enim tonſuram Dominus damnat, quæ non luxus, ſed modeſtiæ cauſa geſtatur. Nec obſtat caput ultimum prophetiæ Baruch, ubi Hieremias increpat Judæos habentes tunicas ſciſſas, & capita, & barbam raſam: nam ſanctus Propheta raſuram damnat, non attonſionem; nec abſolute ſacerdotes Babylonicos arguit, ſed eo quod ſuperſtitioſe id faciebant in honorem falſorum numinum, ut conſtat ex textus ſerie; alias enim Paulum inſimularet, qui cum Barnaba tunicam aliquando juſto dolore diſcidit, & barbam raſit myſtico ritu, cum delectis a ſe ſociis, *Act.* 21. Locus ſuperioribus haud abſimilis eſt apud Ezech. *c.* 44. ubi Deus legem præſcribens Sacerdotibus ſuis, diſerte ait: *Caput autem ſuum non radent*; ſed ſi addantur verba, quæ ſequuntur immediate, ex his plana, & pervia reſultabit reſponſio, mox enim ſequitur: “ „ Neque comam nutrient, ſed tondentes attondent capita ſua, „ *Docuit Div. Hieronym.* in Ezechiel. l. 13. c. 42. *ibi*: Perſpicue de„ monſtratur, neque raſis capitibus, ſicut ſacerdotes, culto„ reſque Iſidis, aut Serapidis, non eſſe eos oportere; nec rur„ ſus comam demittere, quod proprie luxurioſum eſt, ſicut „ cultores Iſidis. „ Moſes Maimonides, *p.* 3. *c.* 37. ibi: “ Pro„ pterea quod ita ſe radere, & tondere ſolebant ſacerdotes „ idololatrici. „ Nec obſtat argumentum deductum ex d. loco D. Ambroſii, ex quo deducebamus, comam etiam in viris decoram eſſe; licet enim fateamur, capillos in hominum gloriam datos eſſe, ad eorumque exteriorem ornatum pertinere, & laicos moderata, non inordinata coma uti poſſe, juxta D. Aug. *ſerm.* 1. *Domin. poſt Pentec.* ibi: “ Habitus impudicus corpo„ ris ſui in viris ſuperflua, & inordinata capillatura; “ & apud varias nationes glorioſum, imo publicum nobilitatis teſtimonium fuerit comam nutrire, ut probant de Romanis Hurtado, *de vero Martyrio ſect.* 36. *digreſſ.* 5. de Gothis Savarus, *ad Sidon. l.* 1. *ep.* 2. de Gallis P. Faber, *l.* 3. *ſemeſtr. c.* 10. de aliis Zerda, *t.* 2. *in Virgil. l.* 1. *Æneid. verſ.* 103. & *l.* 7. *verſ.* 659. Alex. ab Alex. *l.* 5. *genial. c.* 18. Pineda *de rebus Salomonis l.* 6. *c.* 4. §. 3. Mendoza, *q.* 5. *expoſit. n.* 3. Proſperus Stellatus, *l.* 5. *de coron. c.* 4. Tamen clerici, qui vanos laicorum contempſerunt ornatus, ne ſæculi honores affectaſſe videantur, vel in crinibus magnum ducere, quod mundi cultores adorant, coma etiam a natura ſibi data in obſequium privari debent, ac Deo altiſſimo ſacrificare: unde apud omnes fere gentes obſervatum invenio, ut tonſura capillorum ſignum ſit animi ſe Deo ſacrificare volentis: Svetonius, *in Nerone*, ait: “ Nero barbam primam poſuit conditam in auream pyxidem, & pretioſiſſimis margaritis adornatam „ Jovi Capitolino conſecravit. „ Athenienſes Flaminibus capillum dicaſſe refert Plutarchus, *in vita Theſei*; & Romæ fuiſſe Aram Deæ Capillatæ, teſtatur Plinius, *l.* 6. *cap.* 14. eoſque tanquam gratiſſimum munus vanis numinibus crinem amputatum conſecraſſe, probat Pater Serlogus, *d. veſtig.* 32. Solebant itidem pagani ſimili prorſus ritu, in ſacrificiis ſumma pecudum capita abradere, ut Virgil. innuit *l.* 2. *Æneid.*

Dant fruges manibus ſalſas, & tempora ferro
Summa notant pecudum, pateriſque altaria libant.

Et Homerus *iliad.* 3.

Hic Rex Atrides cultrum quem forte ferebat,
Majoris gladii vagina in parte repoſtum
Exemit, & pilos media de fronte revellit.

Plura congerit Lindembrogius, *in notis ad Cenſor. l.* 1. *c.* 7. Nec obſtat quod ultimo loco expendebamus, videlicet comam dimittere proprium eſſe reorum, & mœrentium: nam uſus abſcindendi comam non æque apud omnes nationes invaluit, idemque fuit; imo potius in diverſos penitus fines, & ob diſſimiles omnino ritus glorioſum hoc aliis, aliis indecorum, jucundum iis, ingratum illis viſum fuit: unde comam nutrire, & non deponere, apud aliquas nationes glorioſum fuit; dimittere autem, & deponere triſtiſſimum, contra vero apud alias gentes deponere, & tondere comam, lætitiæ argumentum erat, ut probant Alex ab Alex. *l.* 1. *dier. genial. c.* 16. & *l.* 3. *cap.* 27. Hadrianus Jun. *l.* 2. *de coma*, Lælius Biſciola, *l.* 7. *horar. ſucciſ. c.* 5. Unde votum illud non dimittendi comam, vel barbam, niſi devictis hoſtibus, refert Paulus Vuamfridus, *de geſtis Longob. l.* 3. ibi: “ Millia quoque Saxonum, qui bello ſuperfue„ rant, devoverunt, ſe neque barbam, nec capillos inciſu„ ros. „ Notavit Jornandes, *in notis ad ipſum*.

Ex ſupra traditis accipit lucem textus *in c. ſi vero* 4. *ſent. excom.* ubi docetur, manus violentas inferentem in clericum comam nutrientem, non incidere in excommunicationem latam *in c. ſi quis ſuadente* 17. *q.* 4. quia comam nutrire alienum eſt a clericali ſtatu: quare recte Alex. III. ibi ſtatuit, percutientem hujuſmodi clericum, juſtam ignorantiæ cauſam habuiſſe, ob eamque excuſari a prædicta excommunicatione docuerunt Covar. *in c. alma*, 1. *p.* §. 10. *n.* 15. Azor, *l.* 5. *inſtit. c.* 20. *in fin.* Angujan. *l.* 4. *de legib. controv.* 4. Gibal. *de cenſ. fol.* 285. & 464. 8 Exponitur c. ſi vero 4. de ſenteng. excomm.

Deinde ex ſupra traditis exponendus eſt textus *in can.* 21. 6. „ *Synodi*, in illis verbis: “ Qui Canonicorum quidem criminum 9 Intelligitur can. 21. de Synodi. „ rei facti, & propterea perfectæ, ac perpetuæ depoſitioni „ ſubjecti in laicorum locum detruſi ſunt, ſi quidem ad con„ verſionem ſua ſponte reſpicientes peccatum delent, propter „ quod a gratia exciderunt, & ab eo ſe penitus alienos effi„ ciunt, clerici habitu tondeantur: ſin autem non ſua ſponte „ hoc elegerint, comam ſicut laici nutriant, utpote qui mun„ danam, ſeu ſæcularem converſationem vitæ celeſti præpo„ ſuerint. „ In quibus verbis facile exprimitur, quam alienum ſit ab ſtatu clericali comam nutrire; ſiquidem in illis caſibus, in quibus a Patribus Eccleſiæ ob graviora crimina clerici deponuntur, & ad laicalem ſtatum rediguntur, jubetur, ut comam nutriant, quia in illis caſibus potius, ut laici, quam ut miniſtri Eccleſiæ incedunt; cum vero delicta ita graviora non ſunt, nec depoſitionis pœnam meretur: & quia intra gradus Eccleſiaſticos remanent, non debent tonſuram deferre, ut notavit Balſamon *ad* 6. *Synodum in eo canone*.

CA-